

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра педагогіки

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Т. О. Дороніна
(підпис) (прізвище, ініціали)

«__» _____ 20__ р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 20__ р.

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН

Магістерська робота

студента групи: _____ ЗОПНм-22
(шифр групи)

ступінь вищої освіти: _____ магістр

спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки
(шифр і назва спеціальності)

_____ Бондарука Володимира Олексійовича
(прізвище, ім'я, по-батькові)

Керівник: _____ кандидат педагогічних наук,
_____ доцент Король А. М.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище,
ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Бондарук Володимир Олексійович, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН	9
1.1. Категоріально-дефінітивна характеристика процесу формування творчої особистості майбутнього вчителя.....	9
1.2. Творчі здібності – найголовніша ознака творчої особистості.....	17
1.3. Роль гуманітарних дисциплін у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя.....	27
1.4. Дидактичні умови формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.....	31
Висновки до першого розділу	47
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У КРИВОРІЗЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ	49
2.1. Вивчення стану проблеми у практиці закладу вищої освіти.....	49
2.2. Перевірка дидактичних умов формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.....	53
2.3. Методичні рекомендації щодо формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.....	71
Висновки до другого розділу	74
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність теми. Вхідження України до єдиного європейського та світового простору, впровадження гуманістичної парадигми сучасної освіти спрямовує діяльність закладів вищої освіти на підвищення якості підготовки висококваліфікованого фахівця як творчої особистості, створення умов для самовизначення, саморозвитку, самореалізації кожного здобувача освіти, розвитку його інтелектуальних, духовних сил, підготовку до продуктивної, інноваційної праці.

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема формування творчої особистості є пріоритетним напрямом діяльності закладу вищої освіти. В сучасному інформаційно-технологічному суспільстві значно актуалізується проблема формування творчої особистості, яка володіє стійкою системою мотивацій до активної, творчої діяльності, має стійкі творчі інтереси, прагне до створення нових матеріальних та духовних цінностей, виявляє активність і самостійність у діяльності, характеризується здатністю до творчого пошуку.

За наявності потужного інноваційного потенціалу суспільства, який визначається здатністю людей до творчої діяльності будь яка держава може досягти високого рівня добробуту. «Творча праця є не лише вирішальним фактором соціально-економічного і культурного розвитку держави, а й ефективним засобом гармонійного розвитку людини, її духовного, морального та фізичного вдосконалення» [14, с. 118].

У Законах України «Про освіту» (2017) [23], «Про загальну середню освіту» (2020) [22], Законах України «Про вищу освіту» (2020) [21], Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») (1993) [16] задекларовані основні положення, які акцентують увагу на значущості розвитку творчого потенціалу особистості.

У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») зазначається, що стратегічним завданням реформування освіти в Українській державі є відродження і розбудова національної системи освіти як

найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави, формування освіченої, творчої особистості [16].

У Законі України «Про освіту» наголошується, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [23].

У Законі України «Про вищу освіту» (розділ VI, ст. 26) зазначено, що основними завданнями закладу вищої освіти (університетів, академій, інститутів) є впровадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі [21].

Формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки досліджували вітчизняні вчені: О. Волошенко [8], Н. Гузій [51], М. Євтух [19], О. Ємчик [20], Н. Кічук [30], О. Клепиков [32], І. Кучерявий [32], А. Нісімчук [19], С. Осадчук [46], Л. Яренчук [75], Л. Ярощук [76] та ін.

Вивченню проблеми психології творчості присвячені праці В. Моляко [25], О. Музика [25], В. Клименко [33], В. Роменця [58], О. Туриніної [67], Р. Швай [72], С. Яланської [74] та ін. Проблеми формування творчої особистості присвячені дослідження О. Мороза [44], В. Сластьоніна [44], В. Рибалки [57], С. Сисоєвої [60] та ін.

Актуальність зазначеної проблеми, недостатній рівень її вивчення в педагогічній теорії та практиці зумовив вибір теми магістерського дослідження: **«Дидактичні умови формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін».**

Тему магістерської роботи затверджено на засіданні кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 4 від 19 листопада 2021 року) та Вченою радою фізико-математичного факультету Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 4 від 25 листопада 2021 року).

Мета дослідження полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні та перевірці дидактичних умов формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження** :

1) на основі опрацювання наукової літератури обґрунтувати теоретичні основи формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін;

2) з'ясувати сутність ключових понять дослідження («творчість», «особистість», «творча особистість», «творча особистість майбутнього вчителя»);

3) розкрити роль гуманітарних дисциплін у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя;

4) обґрунтувати дидактичні умови формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін;

5) дослідити рівень педагогічної творчості майбутніх учителів в процесі вивчення гуманітарних дисциплін (на прикладі Криворізького державного педагогічного університету);

6) підготувати методичні рекомендації щодо формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Об'єкт дослідження – процес формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Предмет дослідження – дидактичні умови формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз наукової літератури з метою визначення теоретичних основ означеної проблеми дослідження, розробки теоретико-методологічних основ дослідження; синтез, порівняння, узагальнення психолого-педагогічної, методичної літератури, статей у періодичних виданнях, матеріалів наукових досліджень з даної проблеми; абстрагування, прогнозування, індукція, дедукція, класифікація – для визначення сутності базових понять дослідження, критеріїв, показників, рівнів сформованості творчих здібностей майбутніх учителів; проєктування – дидактичних ігор, творчих завдань; систематизація отриманої інформації – для формулювання висновків дослідження; емпіричні: педагогічне спостереження за майбутніми учителями в процесі їхньої творчої діяльності, діагностичні методики (бесіди, анкетування, виконання творчих завдань, тестування, ігрові та проєктивні методики діагностики) – для визначення рівнів сформованості творчих здібностей майбутніх учителів.

Практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження можуть слугувати підґрунтям для подальшого формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Наукова новизна полягає у розкритті дидактичних умов формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін, вивченні досвіду Криворізького державного педагогічного університету у визначеному напрямі.

Джерельну базу дослідження становлять:

– державні документи, якими визначено необхідність якісної підготовки майбутніх учителів: Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [16], Закони України «Про освіту» [23], «Про загальну середню освіту» [22], «Про вищу освіту» [21];

– інтерпретаційні джерела науково-теоретичного характеру (вітчизняні науково-періодичні видання, які містять публікації, що висвітлюють проблему дослідження).

Апробація результатів роботи. Матеріали дослідження було висвітлено на засіданнях кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету та обговорено на регіональному науково-практичному семінарі на тему : «Інноваційний розвиток сучасної освіти: від теорії до практики» (30 березня 2022 р., м. Кривий Ріг), регіональному науково-практичному семінарі на тему : «Неперервна освіта в контексті глобалізаційних змін: шляхи подолання контраверсійності» (23 березня 2023 р., м. Кривий Ріг).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 79 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 98 сторінок, із них 76 сторінки основного тексту. У роботі вміщено 4 додатки (15 сторінках).

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

1.1. Категоріально-дефінітивна характеристика процесу формування творчої особистості майбутнього вчителя

В сучасному інформаційно-технологічному суспільстві актуалізується проблема формування творчої особистості.

Процес формування творчої особистості майбутнього вчителя потребує в контексті наукового пошуку уточнення сутності ключових понять, як-от: «творчість», «особистість», «творча особистість», «формування творчої особистості майбутнього вчителя».

Сутність творчості, особливості та умови її розвитку вивчалися дослідниками з різних наук: філософії, психології, педагогіки.

У «Словнику-довіднику» з філософії *творчість* розглядається як «вища форма універсального розуміння креативності, іманентно властива всім рівням ієрархії буття» [63, с. 58].

«Філософський енциклопедичний словник» трактує творчість як «продуктивну діяльність за мірками свободи та оновлення, коли зовнішня детермінація людської активності змінюється внутрішньою самовизначеністю» [69, с. 630].

Творчість із філософських позицій розглядається в двох аспектах: як форма людської діяльності, в процесі якої створюють нові матеріальні та духовні цінності, і як здатність людини створювати нову реальність, що задовольняє різноманітні суспільні потреби.

У «Сучасному тлумачному психологічному словнику» В. Шапара зазначено, що творчість – це «психічний процес створення нових матеріальних і духовних цінностей» [71, с. 520].

«Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості» В. Рибалки також дає загальне поняття творчості як особливої діяльності, результатом якої є оригінальні, нові, суспільно й особистісно-значущі знання, ідеї, концепції, психологічні теорії, які виникають під час наукових пошуків чи відкриттів [57, с. 356–357].

Отже, творчість – це специфічна діяльність людини яка і є творцем, суб'єктом творчої діяльності, кінцевим результатом якої є створення неповторного, оригінального, унікального, нових матеріальних і духовних цінностей.

Вивченню проблеми психології творчості присвячені праці науковців: В. Моляко [65], В. Роменця [58], О. Туриніної [67], Р. Швай [72], С. Яланської [74] та інших.

О. Туриніна також зазначає, що творчість є, з одного боку – діяльністю особистості, а з іншого – створенням людиною цінностей, які стають фактами культури [67, с. 4].

Поділяємо точку зору С. Максименка, котрий вважає, що творчість є «процесом створення нового в природі або в людині; у природі – це зародження, зростання, визрівання; в людській роботі – створення нових думок, почуттів або образів, які стають регуляторами творчих дій» [40, с. 603].

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка поняття «творчість» тлумачиться як активна людська, суспільнозначуща діяльність суспільнозначуща діяльність, результатом якої є створення нового оригінального продукту» [13, с. 326].

Необхідно зазначити, що творчість є складним і багатогранним явищем, яке не можна схарактеризувати однозначно. Аналізуючи різні наукові підходи до визначення поняття «творчість», можна стверджувати, що з позиції інтегрованого підходу, слід розглядати творчість як особистісну характеристику, процес і результат.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що *творчість* – це діяльність, що породжує створення раніше

невідомого на основі осмислення вже нагромадженого досвіду та формування нових комбінацій знань, умінь, навичок. Творчість властива особистості, що характеризується здатністю до самовираження, прагне до реалізації своїх творчих можливостей та створення нових, оригінальних, неповторних продуктів.

У науковій літературі *особистість* визначається як системна соціальна якість індивіда, яка формується у спільній діяльності та спілкуванні та характеризується його включенням у суспільні відносини.

Вітчизняні науковці (І. Головащенко Г. Нестеренко) вважають, що поняття особистості є суспільною, а не психологічною категорією, а соціально-філософська теорія особистості виступає методологічною основою для всіх інших наук, які досліджують особистість. У теоретичному аспекті особистість розглядається як загальне, особливе і одиничне. В суспільстві людина виконує визначені ним ролі, вбирає в себе всю багатоманітність соціальних зв'язків і відносин і виступає як істота соціальна.

Особистість – «виступає як динамічна, відносно стійка цілісна система інтелектуальних, соціально-культурних і морально-вольових якостей людини, які виражені в індивідуальних особливостях її свідомості і діяльності» [45]. Особистість втілює цінності своєї епохи, культури.

На думку дослідників (Я. Безусяк, І. Головащенко) особистість (лат. – *persona*) – конкретний вираз сутності людини, цілісне втілення і реалізація в ній системи соціально значущих рис і якостей суспільства. Невід'ємними рисами особистості є самосвідомість, ціннісні орієнтації, соціальні відносини, відповідальність за свої вчинки, певна автономність щодо суспільства тощо [3].

Людина як істота цілісна, яка об'єднує в собі особисті, соціальні і природні якості і є особистістю.

С. Сисоєва зауважує, що «головне полягає у тому, які суспільно-значущі явища, риси і тенденції індивід виражає і якою мірою. З цього визначення випливає, що особистість є носієм не просто соціального, а загальнозначущого, що індивід стає особистістю в процесі набуття соціального досвіду з іншими

індивідами. При цьому провідною якістю, що визначає загальносоціальну структуру особистості є діяльність» [60, с. 26].

Дослідницею зроблено «деякі узагальнення щодо визначення соціального у творчій особистості:

– по-перше, оскільки особистість – це системна якість індивіда, то творча особистість – це підсистема особистості, яка характеризується сукупністю творчих якостей індивіда, які забезпечують їй успіх у творчій діяльності;

– по-друге, на формування творчої особистості впливають як загально-соціальні, так і конкретно-соціальні закономірності, обумовлені конкретно-історичними умовами суспільного розвитку; процес становлення творчої особистості конкретного індивіда має свої специфічні закономірності; загально-соціальний, конкретно-соціальний і індивідуально-соціальний аспекти, які впливають на формування творчої особистості, знаходяться у діалектичній єдності і виступають як загальне, особливе і одиничне;

– по-третє, творча особистість розвивається і формується у творчій діяльності та спілкуванні і характеризується ступенем соціально-активної включеності у суспільні відносини» [60, с. 26].

Для творчої особистості характерним є потяг до творчої діяльності на підґрунті високого рівня знань, відмова від стандарту та шаблону, потяг до нового, незвичного, оригінального.

Творча особистість – це, з одного боку, *суб'єкт* творчих соціальних відносин та свідомої творчої діяльності, а, з іншого, *причина* творчої діяльності та соціально-творчих значущих дій, які здійснюються в даному соціальному середовищі» [60, с. 26].

«Людина є особистістю, оскільки їй властива свідомість, певна система потреб, інтересів, поглядів, переконань, розумових, моральних та інших якостей, які внутрішньо визначають її поведінку, надають їй певної цілеспрямованості, стійкості й організованості. Завдяки цьому людина виступає як суб'єкт власної діяльності, передбачає її результати, контролює й несе за неї відповідальність. Особистість цілісна, її фізичні, розумові, трудові, моральні й

естетичні якості взаємозв'язані. Їй властиві риси, спільні для всіх людей, водночас у неї завжди є щось особливе, що вирізняє її з-поміж інших, щось індивідуальне. Індивідуальна своєрідність особистості неповторна» [60, с. 27].

На розвиток індивідуальності впливають освіта, виховання, оточуюче середовище.

«Індивідуально-психологічні особливості особистості, котрі є умовою успішного здійснення певної діяльності і які визначають відмінності в оволодінні необхідними знаннями, уміннями та навичками, називають *здібностями*» [40]. У різних видах діяльності виявляються загальні та спеціальні здібності, які взаємопов'язані між собою.

В науковій літературі розрізняють поняття «творчість» та «креативність». «*Творчість* – це діяльність, що сприяє створенню, відкриттю чогось раніше невідомого для даної людини, а *креативність* як здатність до творчості, так і можливість цю здатність зреалізувати» [65].

В. Моляко визначає творчу особистість як людський індивід, який заперечує звичне і має високий рівень знань, умінь аналізувати явища, порівнювати їх, який прагне до оригінального, нового. Дослідник визначає творчу обдарованість визначає як здатність особистості успішно розв'язувати творчі завдання, виконувати творчу діяльність більш оригінально. Також науковець пропонує «реєстр» обдарованості, куди входять задатки, нахили, здібності, загальні здібності, спеціальні здібності, обдарованість, творча обдарованість, талант, геніальність [43].

Творча особистість характеризується потягом до нового, оригінального, яка вміє відкинути звичне, шаблонне, для якої потреба в творчості є життєвою необхідністю, яка виявляє творчий стиль діяльності.

С. Сисоєва слушно зазначає, що «основним показником творчої особистості є творчі здібності. *Творчі здібності* – це індивідуально-психологічні здібності людини, які відповідають вимогам творчої діяльності і наявність яких є умовою її успішного виконання. Саме творчі здібності

пов'язані із створенням нового, оригінального продукту, пошуком нових засобів діяльності» [60, с. 28–29].

На думку С. Сисоевої «для творчої особистості характерні стійка, високого рівня спрямованість на творчість, мотиваційно-творча активність, яка проявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, що дозволяє їй досягти прогресивних, соціально і особистісно вагомих творчих результатів в одній або декількох видах діяльності [60, с. 29].

С. Осадчук подає універсальну класифікацію творчих особистостей:

- а) Теоретик – логік характеризується здатністю до широкого узагальнення, класифікації та систематизації інформації. Люди цього типу чітко планують свою роботу, для них характерна висока обізнаність та інтуїція.
- б) Теоретик – інтуїтивіст – це тип творчої особистості, для якої характерна здатність генерувати нові, оригінальні ідеї, фантазії, творча уява.
- в) Практик – це тип творчої особистості, який завжди прагне до експериментальної перевірки своїх нових гіпотез.
- г) Організатор – це тип творчої особистості, володіє високим рівнем здібностей щодо організації колективу для розробки і виконання нових завдань.
- д) Ініціатор – це тип творчої особистості, для якої характерні ініціатива і натхнення особливо на початкових етапах розв'язання нових творчих завдань [46].

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що визначають творчу особистість через наявність творчих здібностей, творчого стилю діяльності або прояв творчої активності. При цьому творча активність особистості пов'язується з особливими креативогенними особистісними утвореннями, якостями когнітивних процесів. Іноді творчу активність ототожнюють з креативністю.

У психологію термін «креативність» (від англ. creation – створення) був уведений у 60-х роках і означав здібності швидко і нестандартно вирішувати інтелектуальні (навчальні) задачі. Під *креативністю* розуміють здатність бачити речі в новому і незвичному світлі та знаходити унікальні

способи вирішення проблем. Креативність є повною протилежністю шаблонному мисленню, яке характеризується обмеженістю в пошуку можливих рішень і тенденціями однакового підходу до розв'язання різних проблем.

На думку вітчизняного вченого В. Моляко здібність, що відображає глибинну можливість людей створювати оригінальні цінності, приймати нестандартні рішення є креативність. Науковець вважає, що ознаками креативності є: оригінальність, евристичність, фантазію, активність, сконцентрованість, чіткість, чуттєвість.

Сукупність тих особливостей психіки, які забезпечують продуктивні перетворення у діяльності особистості, що супроводжується процесом творчого мислення є креативність.

Для визначення рівня креативності американський психолог Дж. Гілфорд виокремив ознаки інтелектуальних здібностей, серед них :

- 1) швидкість думки – кількість ідей, що виникають в одиницю часу; здатність за одиницю часу розв'язувати значну кількість завдань;
- 2) гнучкість думки – здатність перемикатися з однієї ідеї на іншу; вміння швидко відмовлятися від шаблонів і налаштовуватися на інший спосіб розв'язування;
- 3) оригінальність – здатність продукувати ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих поглядів;
- 4) допитливість – чутливість до проблем у навколишньому світі;
- 5) прогностичність – здібність до висунення гіпотез, уміння передбачати певні результати;
- 6) фантастичність повна відірваність відповіді від реальності за наявності логічного зв'язку між стимулом і реакцією;
- 7) здатність розв'язувати проблеми, тобто здібність до аналізу і синтезу;
- 8) здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі.

На думку вітчизняних психологів (С. Максименко, В. Москалець та ін.), творче мислення характеризується рисами, такими як:

- самостійне перенесення знань і вмінь у нову ситуацію;

- бачення нових проблем у знайомих, стандартних умовах;
- бачення нової функції знайомого об'єкту;
- бачення структури об'єкту, що підлягає вивченню, тобто швидке, часом миттєве охоплення частин, елементів об'єкту в їх співвідношення один з одним;
- уміння обирати альтернативу розв'язку, підхід у пошуку розв'язку;
- уміння комбінувати раніше відомі способи розв'язання проблеми в новий спосіб і вміння створювати оригінальний спосіб розв'язання.

Дж. Гілфорд довів, що дивергентне мислення притаманне творчим особистостям. Вони не концентрують всі свої зусилля на знаходження єдиного вірного рішення, а починають шукати вирішення за всіма можливими напрямками з тим, щоб розглянути якомога більше варіантів; творчі особистості можуть створювати нові комбінації з елементів, які більшість людей знають і використовують тільки одним способом, або формувати зв'язки між елементами, що на перший погляд не мають нічого спільного.

Вагоме значення для творчого розвитку особистості має її спрямованість, в якій виражається основний зміст людини як суспільної істоти. Ставлення до світу, праці, інших людей, до себе є істотними при реалізації тих чи інших здібностей. Гнучкий розум, систематичність і послідовність мислення, діалектичність, готовність до ризику і відповідальність за прийняте рішення є *характеристиками творчої діяльності*. «Фундаментом творчої особистості є її креативність, детермінантою якої виступає *творча активність* індивіда» [60, с. 49].

С. Сисоєва підкреслює, що «*творчі можливості* – це відносно самостійна, динамічна система творчих якостей особистості, пов'язана з інтелектом, умовами розвитку, яка формується, розвивається та проявляється в творчій діяльності, і забезпечує розвивальну взаємодію особистості з навколишньою дійсністю» [60, с. 50].

Поділяючи точку зору С. Сисоєвої, наголошуємо, що «творчі можливості майбутнього фахівця (студента) реалізуються не тільки в предметній діяльності, а й у процесі його життя, самореалізації як засобу

самоствердження, самовираження та саморозвитку. При цьому під *творчим самовираженням* слід розуміти «здатність людини будувати свій внутрішній світ, своє світовідчуття в цьому світі» [60, с. 50].

Для творчої особистості характерним є індивідуальний і творчий стиль діяльності. О. Демченко зазначає: «творча особистість може бути сформованою лише завдяки творчому педагогові, з індивідуальним стилем діяльності, який шукає нестандартні рішення, продукує нові ідеї, відходить від шаблонів. Такий учитель повинен бути варіативним у своїй діяльності, здатним створювати і вирішувати нестандартні педагогічні ситуації» [15, с. 252].

Вітчизняна дослідниця О. Туриніна уточнює: творчою називають «креативну особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула потрібні для актуалізації творчого потенціалу додаткові мотиви, особистісні утворення, здібності, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності» [67, с. 61].

У своєму дослідженні ми послуговуємося визначенням С. Сисоєвої, котра зазначає, що *творча особистість* – це суб'єкт творчих соціальних відносин та продуктивної творчої діяльності з притаманними їй розвиненими, системно пов'язаними творчими якостями, які забезпечують створення нових, суспільно значущих результатів» [60, с. 50].

1.2. Творчі здібності – найголовніша ознака творчої особистості

Одного індивіда від інших вирізняють їх психічні властивості – здібності, що виявляються в певній діяльності. У сучасній вітчизняній психології проблемами здібностей та обдарованості займалися дослідники: Г. Костюк, В. Роменець, Ю. Гільбух, В. Моляко та ін.

На думку науковців «здібності – це індивідуально-психологічні особливості, що виявляються в діяльності, є умовами її успішного виконання і спричиняють відмінності в динаміці оволодіння необхідними для людини знаннями, навичками і вміннями» [64, с. 217].

Здібності виявляються в різних видах діяльності і сприяють її успішному виконанню. Вважають ту людину більш здібною до певної діяльності, яка швидше і легше освоює її, ніж інші, виявляє в ній ініціативу і творчий підхід.

Здібності спираються на наявні знання, навички та вміння і розвиваються разом із їх набуттям. Важливо відмітити взаємообумовленість цих понять: з одного боку, здібності – передумова оволодіння знаннями та вміннями, з іншої – у процесі цього оволодіння здійснюється розвиток здібностей.

«Різноманітні види здібностей можна класифікувати залежно від ступеня їхньої загальності. На цій основі виділяють загальні та спеціальні здібності. До загальних належать інтелектуальні та творчі; до спеціальних – академічні, технічні, мистецькі, моторні, соціальні та практичні» [47, с.105].

Психологи вважають, що творчі здібності є основою для розвитку спеціальних здібностей. На їх думку, *творчі здібності мають складну структуру, яка складається з таких компонентів:*

- *мотиваційні здібності* (допитливість, творчий інтерес, захопленість, емоційність, прагнення отримати високий результат);
- *інтелектуально-логічні здібності* (здібності аналізувати, порівнювати, виділяти головне, описувати явища, процеси, давати визначення, пояснювати, доводити, обґрунтовувати, систематизувати та класифікувати);
- *інтелектуально-евристичні здібності* (здібності висувати гіпотези, фантазувати, асоціативно мислити, незалежно судити, критично мислити оцінювати);
- *комунікативні здібності* (здібність акумулювати та використовувати творчий досвід інших, співпрацювати, відстоювати свою точку зору та переконувати інших, уникати конфліктів та успішно їх розв'язувати);
- *самоорганізаційні здібності* (здібність планувати та контролювати свою діяльність, раціонально використовувати час, виявляти вольові зусилля, дисциплінованість, старанність, пунктуальність).

«Творчі здібності (креативність) (від лат. creatio – творення) – загальні здібності, які дають змогу успішно виконувати творчу діяльність» [47, с. 106].

Як стверджує Т. Партико, «показниками творчих здібностей є схильність людини до оригінальності, продуктивності, гнучкості та деталізації. *Оригінальність* виявляється у здатності відмовлятися від стереотипних способів мислення, уяви, почуттів. *Продуктивність* визначається кількістю різноманітних ідей, запропонованих людиною; *гнучкість* – кількістю ідей різного класу. Саме тому *творчістю* вважають схильність людини до нових ідей. *Деталізація* – це ступінь уточнення нових ідей. Основою творчих здібностей є дивергентне мислення, тобто таке, що відступає від логіки, передбачає декілька шляхів розв’язку і декілька вірних відповідей» [47, с.106].

Інтелектуальні і творчі здібності пов’язані між собою і цей взаємозв’язок останнім часом знайшов своє відображення у понятті «*творчий інтелект*». Т. Партико виділяє «три основні інтелектуальні властивості, які відображають його специфіку: вміння змінювати функції об’єкта; здатність переструктурувати матеріал; виявлення прихованих властивостей предметів та явищ» [47, с.106].

Показником творчої особистості, її найголовнішою ознакою є творчі здібності. Як стверджує С. Сисоева, *творчі здібності* – це індивідуально-психологічні особливості людини, які відповідають вимогам творчої діяльності і наявність яких є умовою її успішного виконання. Вони пов’язані зі створенням нового, оригінального продукту, пошуком нових засобів діяльності.

Здібність людини знаходити особливий погляд на звичні і повсякденні речі чи задачі це і є творчі здібності. Ці здібності прямо залежать від світогляду людини. Чим більше вона знає, тим легше їй бачиться досліджуване питання з різних сторін. Творча особистість постійно намагається більше пізнати не тільки в галузі своєї головної діяльності, але і в інших. У більшості випадків творча людина – оригінально мисляча людина, здібна на нестандартне рішення.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що *основними ознаками творчих здібностей є:*

- *швидкість мислення* – кількість ідей, які виникають за одиницю часу;
- *гнучкість мислення* – здатність швидко і без особливих зусиль

зосереджуватися на кількох думках; осмислювати інформацію, отриману в одному контексті, для використання в іншому. Гнучкість, добре розвинута навичка перенесення (транспозиції). Вона забезпечує вміння легко переходити від одного типу досліджуваних явищ до іншого, долати стереотипні методи вирішення, вчасно відмовлятися от невдалої гіпотези, бути готовим до інтелектуального ризику та парадоксів;

– *оригінальність* – здатність до генерації ідей, які відрізняються від загальноприйнятих, парадоксальних, несподіваних рішень. Вона пов'язана з цілісним баченням усіх зв'язків і залежностей, непомітних під час послідовного логічного аналізу;

– *допитливість* – здатність дивуватися, зацікавленість, відкритість та і непогамовне прагнення до нових знань;

– *точність* – здатність удосконалювати і доводити до кінця свою працю;

– *сміливість* – здатність приймати рішення в ситуації невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити їх до кінця, ризикуючи особистим успіхом і репутацією.

Для творчої особистості характерні стійка, високого рівня спрямованість на творчість, мотиваційно-творча активність, яка проявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, що дозволяє їй досягти прогресивних, соціально і особистісно вагомих творчих результатів в одній або декількох видах діяльності.

Відомий дослідник проблеми творчості В. Роменець виділив *наступні елементи творчих здібностей* [58]:

1. Здібність бачити проблему там, де її не бачать інші.
2. Здібність звертати операції мислення, замінюючи декілька понять одним і використовуючи більш наповнені в інформаційному відношенні символи.
3. Здібність застосовувати навички, сформовані при вирішенні однієї задачі до вирішення іншої.
4. Здібність сприймати дійсність в цілому, не ділячи на частини.
5. Здібність легко асоціювати відокремлені поняття.

6. Здібність пам'яті видавати необхідну інформацію в необхідну хвилину.
7. Гнучкість мислення.
8. Здібність вибирати одну з альтернатив рішення проблеми до її перевірки.
9. Здібність включати нову інформацію до своєї системи знань.
10. Здібність бачити речі такими, якими вони є, виділити досліджуване з того, що привноситься інтерпретацією.
11. Легкість генерування ідей.
12. Творча уява.
13. Здібність доопрацювання деталей для досягнення початкового задуму.

Обов'язковими компонентами творчих здібностей є творчу уяву та творче мислення. *«Творча уява – вид уяви, для якої характерне створення нових, оригінальних образів предметів чи явищ. Творче мислення – мислення, у результаті якого створюються принципово нові знання»* [47, с. 401].

Змістовними компонентами творчого мислення є поняття, які є відображенням у мисленні людини загальних та суттєвих якостей предметів та явищ. Поняття відрізняється від уяви тим, що виражає думку у слові та відображує суттєві якості, на відміну від уяви, де вираз йде завдяки образам, які можуть зберігати і конкретні, і несуттєві ознаки предметів та явищ. *Операційні компоненти творчого мислення це –* аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікація та систематизація.

Ознаками творчого мислення є:

1. Гнучкість мислення.
2. Свобода від шаблонів, що веде до пошуку нових підходів до рішення творчих завдань.
3. Широта, яка дозволяє використовувати знання із різних галузей.
4. Критичність, яка характеризується здатністю вірно оцінювати ефективність своєї діяльності.
5. Глибина, яка визначається ступенем проникнення мислення у сутність явищ.
6. Відкритість – доступність мислення до різного роду ідей та суджень.
7. Антиципація, або мислення із передбаченням.

8. Незалежність мислення, яка визначається здатністю самостійно та оригінально сформулювати та вирішити творчі завдання, вмінням відстоювати свої творчі позиції.

9. Реверсивність, тобто вміння транспонувати мисленнєвий ланцюжок у зворотному напрямку.

10. Емпатія, тобто вміння проникнути у хід думки іншої людини. Становлення особистості відбувається в процесі діяльності, а становлення творчої особистості відбувається в процесі творчої діяльності.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що *творча діяльність* трактується як соціально значуща, практично ціннісна, цілеспрямована діяльність особистості (суб'єкта) на певний об'єкт творення. Результатом творчої діяльності є створення цінностей, встановлення фактів, виявлення властивостей і закономірностей, а також методів дослідження й перетворення світу, які характеризуються новизною, оригінальністю.

Становлення творчої особистості можливе завдяки розвитку її творчих здібностей, які є основою творчої діяльності.

Аналізуючи точки зору дослідників (В. Моляко, О. Музики, С. Сисоєвої та ін.) можна визначити головні риси творчої особистості та головні риси творчої діяльності.

Головні риси творчої особистості:

- виникнення спрямованого інтересу до певної галузі знань (ще в дитячі роки);
- зосередженість на творчій роботі, націленість на обраний напрям діяльності;
- велика працездатність;
- підпорядкованість творчості, духовній мотивації;
- стійкість, непоступливість у творчості, навіть упертість;
- захопленість роботою.

Головні риси творчої діяльності:

- оригінальність і новизна творення;
- значний обсяг створеного, ретельність у його оформленні;

- наполегливе прагнення робити результат своєї праці надбанням людей;
- мотиваційне забезпечення творчого процесу, інтерес до певного виду діяльності і захопленість нею.

На нашу думку, *творча особистість* – це особистість, межі творчості якої охоплюють дії від нестандартного розв’язку простого завдання до продукування нових ідей, створення якісно іншого, що вирізняється неповторністю, оригінальністю, як людину, яка володіє високим рівнем знань, потягом до нового, нестандартного, оригінального, людину, яка володіє такими особистісними якостями, як: сміливість мислення, ініціативність, рішучість, наполегливість, працездатність, висока самоорганізація, умінням відкинути звичайне, стандартне, шаблонне, не зупинятися на досягнутому,

В. Моляко та О. Музика виділили «ряд елементів творчого потенціалу спеціаліста:

- 1) індивідуальні якості (стать, вік, структура сім’ї, координати народження, стан здоров’я);
- 2) рівень продуктивності діяльності в розв’язанні творчих задач (вищий, високий, середній та ін.);
- 3) інтегративні схеми інформаційного самозабезпечення, рольової взаємодії, аналізу зворотного зв’язку при розв’язанні творчих задач;
- 4) психологічні передумови продуктивного розв’язання творчих задач (система відношень, установки, цінності, спрямованість, мотивація);
- 5) здібності, структура компетентності;
- 6) когнітивні, емоційні та вольові якості суб’єкта при розв’язанні творчих задач;
- 7) структури вмінь (гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаційні);
- 8) вплив контексту (тобто професійного, непрофесійного, сімейного 17 оточення);
- 9) соціальний вплив – оцінка, заохочення, підтримка, соціальна роль;
- 10) психологічна готовність до перебудови (реконструювання) діяльності

у пошуках нових способів розв'язання творчих задач (самооцінка, інтернальність, екстернальність, догматизм, інтуїція);

11) способи врахування системи обмежень та вимог до розв'язання творчих задач, обумовлених професією та виробництвом;

12) способи врахування системи вимог та обмежень до розв'язання задач, що зумовлюються моральними принципами» [25, с. 16-17].

Домінуючою ціннісною орієнтацією особистості педагога сьогодні є потреба у творчому самовираженні, особистісній реалізації у процесі педагогічної діяльності, переходу від адаптивної моделі, орієнтованої на сьогодення, до креативної моделі, яка орієнтована на майбутнє.

На думку О. Демченко саме «творча особистість може бути сформованою лише завдяки творчому педагогові, з індивідуальним стилем діяльності, який шукає нестандартні рішення, продукує нові ідеї, відходить від шаблонів. Такий учитель повинен бути варіативним у своїй діяльності, здатним створювати і вирішувати нестандартні педагогічні ситуації» [15, с. 252].

Г. Кіт наголошує, що «специфіка вчительської праці полягає ще в тому, що це завжди співтворчість. Педагог поставлений перед необхідністю творчо взаємодіяти з дітьми і творчо змінювати їх. Рівні цієї взаємодії можуть бути різні, однак вони обов'язково мають базуватися на творчій основі» [29, с. 327].

О. Осадчук зауважує, що «*творчий учитель* – це особистість, яка характеризується високим рівнем педагогічної креативності (креативні риси особистості й додатково сформовані мотиви, особистісні якості, здібності, які сприяють успішній творчій педагогічній діяльності), відповідним рівнем знань предмету, який викладає, набутими психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками, які, за сприятливих для педагогічної творчості учителя умов, забезпечують його ефективну педагогічну діяльність із розвитку потенціальних творчих можливостей учнів» [46, с. 26].

Ми поділяємо точку зору дослідниці Л. Ярощук [76] і вважаємо, що *творча особистість майбутнього вчителя* – це суб'єкт професійної педагогічної діяльності, який здатний творчо розв'язувати завдання освітньо-

виховного процесу, *якому притаманні такі найважливіші риси як* : високий рівень, соціальної і моральної свідомості; критичне мислення, розвинені мисленнєві операції (аналіз, синтез, порівняння, виділення головного; проблемне бачення; творча уява; творча фантазія; *особистісні якості, такі як* : сміливість, рішучість, цілеспрямованість, готовність до ризику, самостійність, допитливість, наполегливість, ентузіазм; *специфічні ведучі мотиви, такі як*: необхідність реалізувати своє «я», творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти найбільшої результативності під час виконання певної праці, бажання бути визнаним; комунікативні здібності; високий рівень загальної культури; індивідуально-творчий стиль діяльності, здатність до самоуправління.

Проявом творчої діяльності творчої особистості педагога є педагогічна творчість. С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику визначає *педагогічну творчість* як оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання й навчання [13]. Педагогічна творчість проявляється в багатосторонній діяльності вчителя – підготовці та проведенні навчальних занять, виховних заходів, роботи над згуртуванням учнівського колективу, проєктуванні особистості учня, тощо.

С. Сисоєва виділяє *чотири рівні педагогічної творчості педагога* [59]:

1. *Репродуктивний*, котрий характеризується тим, що педагог працює на основі вироблених до нього методик, рекомендацій, досвіду.

2. *Раціоналізаторський*, котрий характеризується тим, що педагог на основі аналізу свого досвіду, конкретних умов своєї діяльності вносить корективи у свою роботу, удосконалює, модернізує її.

3. *Конструкторський*, котрий характеризує таку діяльність педагога коли він конструює свій варіант вирішення педагогічної проблеми.

4. *Новаторський*, котрий передбачає вирішення педагогічної проблеми на принципово нових засадах, відрізняється новизною, оригінальністю, результативністю.

Ми погоджуємося з позицією дослідників О. Демченко, Г. Кіт щодо того, що *педагогічна діяльність є апріорі творчою*, оскільки освітньо-виховний процес складається з безкінечного ланцюга нових педагогічних ситуацій, які потребують негайного розв'язання і використання в нестандартних умовах, оригінальних варіаціях методів і підходів.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що рівень сформованості особистісних і професійно значущих якостей майбутнього педагога залежить від рівня розвитку його творчого потенціалу.

Педагогічна діяльність завжди передбачає творчість. Творчий педагог – це творча особистість. Ми приєднуємось до позиції дослідниці С. Осадчук, котра зазначає, що *творча особистість майбутнього вчителя* – «це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності» [46, с. 26].

Творчість розвивається через творчість. Тільки творча особистість вчителя може розвинути творчі потенційні можливості школяра, виховати творчу особистість учня. Тільки творча особистість педагога здатна удосконалювати освітньо-виховний процес, впроваджувати інноваційні форми, методи, технології навчання, проводити нестандартні навчальні заняття, заохочувати здобувачів освіти цікавими і корисними справами, відмовитися від стандартів, трафаретів, шаблонів.

О. Степанов, М. Фіцула зазначають, що *формування творчої особистості майбутнього вчителя в педагогічному закладі вищої освіти* через розвиток його професійних умінь і творчих здібностей проходить п'ять етапів (рівнів):

1. На *інтуїтивному рівні* студенти виявляють сукупність «передпрофесійних» умінь. Приступаючи до вирішення професійної проблеми, вони не усвідомлюють її навіть як задачу, а діють інтуїтивно, часто не вміючи

пояснити, чому роблять щось саме так, а не інакше, і чого прагнуть досягти.

2. На *репродуктивному рівні* студенти, розв'язуючи професійну задачу, не виходять за межі суворо регламентованих інструкцій і правил, надають перевагу роботі за підказкою, існуючими шаблонами і стандартами.

3. Досягнення *репродуктивно-творчого рівня* означає, що студенти задовільно справляються з вирішенням типових проблем. Однак у складних і неочікуваних ситуаціях вони орієнтуються важко.

4. *Творчо-репродуктивний рівень* передбачає, що студенти мають достатньо сформовану систему знань, умінь та навичок, які дають змогу в основному успішно виконувати професійні функції. У змінених ситуаціях вони, як правило, не шукають оригінальних способів розв'язку задач. На цьому рівні недостатньо розвинута здатність до прогнозування виробничих процесів.

5. *Творчий рівень* найвищий у розвитку фахових умінь і навичок. Досягнувши його, студенти виявляють розвинуті узагальнені професійні вміння, їм властивий пошук нових методик, засобів і прийомів роботи [64, с. 267].

1.3. Роль гуманітарних дисциплін у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя

У підготовці майбутнього фахівця освітньої галузі важливу роль виконує саме педагогічний заклад вищої освіти. Педагогічна освіта є базовою для будь-якого фахівця, причетного до навчання, виховання, розвитку та соціалізації людини. Формування творчої особистості майбутнього вчителя здійснюється в системі професійної підготовки, шляхом поглиблення теоретичної та практичної підготовки до творчої педагогічної праці та професійної діяльності та орієнтації майбутніх учителів на розвиток творчих можливостей учнів.

Характерними ознаками вищої освіти, порівняно з іншими освітніми та науковими системами, є «єдність соціального, культурного, економічного та наукового середовища, яке на основі системності та взаємодії формує певний інтегральний модернізаційний результат, що виявляється у процесах

удосконаленого відтворення суспільства»; «для вищої освіти показовим є системне відтворення на високому інтелектуальному і культурному рівнях одночасно всіх елементів процесу набуття, відновлення і продукування знань: джерела знань (науки), носія знань (викладача), об'єкта та суб'єкта знань (студента)» [2].

Основним завданням навчального процесу у закладі вищої педагогічної освіти є цілеспрямована і планомірна підготовка майбутніх вчителів до творчої життєдіяльності у сучасному суспільстві. Навчальний процес у закладі вищої освіти – це система організації освітньо-виховної діяльності, в основу якої покладено органічну єдність і взаємозв'язок викладання (діяльність викладача) та учіння (діяльність студента), спрямованих на досягнення цілей навчання, розвитку особистості здобувача освіти, його підготовки до професійної діяльності.

Заклади вищої освіти, працюючи на виконання соціального замовлення – підготовку висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, вирішує тріаду взаємопов'язаних завдань:

1. *Дидактичні (освітні) завдання*, що полягають у наданні здобувачам освіти системи наукових знань, вмінь і навичок відповідно до профілю професійної підготовки, згідно навчальної програми та навчального плану. Важливо значення у вищій школі також набуває підготовка здобувачів освіти до самоосвітньої діяльності, особлива увага акцентується на організації їх самостійної роботи, уміннях творчо опрацьовувати інформацію.

2. *Виховні завдання* спрямовані на формування всебічно розвиненої особистості: її емоцій, волі, характеру, мотивації діяльності, ціннісних орієнтацій, інтелекту, моральних якостей; формування світогляду

3. *Розвивальні завдання* навчання у закладі вищої освіти зорієнтовані на розвиток її інтелекту, загальних і професійних здібностей, емоційно-вольової сфери, моральних якостей і передбачають формування творчої особистості.

Професійна спрямованість освітнього процесу в закладі вищої освіти – одна з характерних особливостей освітнього процесу. При проектуванні змісту

кожної навчальної дисципліни викладачеві слід потурбуватися, щоб вона мала ґрунтовний внесок у загальну професійну освіту, щоб, як зазначає Т. Туркот «виконувався основний принцип навчання: «Вчити треба не дисципліні, а фаху. Стратегічна цінність цієї тези полягає в цілеспрямованій орієнтації всіх дисциплін на цілісне вивчення явищ і процесів конкретної наукової галузі, фахової орієнтації студента, формуванні професійних якостей майбутнього спеціаліста» [68, с.133 – 134].

Пріоритетним завданням професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічному закладі вищої освіти є формування їх професійної компетентності.

Як стверджує Т. Ціпан *професійна компетентність* – це «інтегрована властивість особистості, що володіє комплексом професійно значущих для вчителя якостей, має високий рівень науково-теоретичної й практичної підготовки до творчої педагогічної діяльності та ефективною взаємодією з учнями в процесі педагогічної співпраці на основі впровадження сучасних технологій для досягнення високих результатів» [70].

Оволодіння майбутнім вчителем високим рівнем науково-теоретичної та практичної підготовки до творчої педагогічної діяльності є комплексним процесом, який здійснюється впродовж усього курсу навчання у педагогічному закладі вищої освіти та включає в себе соціально-гуманітарну, психолого-педагогічну, фахову та практичну підготовку.

Соціально-гуманітарна підготовка передбачає поглиблення та професіоналізацію знань з українознавчого, історичного, філософського, правознавчого, культурологічного та інших напрямків.

Зміст психолого-педагогічної підготовки визначається такими навчальними дисциплінами як педагогіка (дидактика, теорія виховання, педагогічний менеджмент тощо), методика виховної роботи та психологія (загальна психологія, вікова психологія та ін.).

Фахова підготовка передбачає набуття здобувачами освіти теоретичних знань з ґрунтовних навчальних дисциплін спеціальності та спеціалізації,

дисциплін фахового спрямування та методик викладання шкільних предметів, а також оволодіння практичними вміннями та навичками, необхідними для здійснення професійної педагогічної діяльності.

Практична підготовка здійснюється через навчальні та виробничі практики.

Процес навчання у педагогічному закладі вищої освіти повинен бути спрямований на підготовку майбутнього вчителя до творчої педагогічної діяльності, що передбачає осмислення ним процесу й результатів педагогічної діяльності, набуття вміння аналізувати й усувати існуючі недоліки з метою підвищення ефективності творчого вирішення педагогічних завдань.

Тож процес формування творчої особистості майбутнього вчителя є комплексним і поліфункціональним, інтегруючи можливості різних суб'єктів, до яких можна віднести наступні:

1. Комплекс психолого-педагогічних дисциплін, що формує базове змістове поле, інтегруючи інформаційні та процесуальні можливості розвитку творчої особистості майбутнього вчителя і реалізується на теоретичному, змістово-інформаційному, інструментально-процесуальному, діагностичному рівнях. Домінанта спеціально організованої навчальної діяльності здобувачів освіти має поетапно знижуватися, підвищуючи мобільність до творчої діяльності, що реалізується за індивідуальною траєкторією розвитку.

2. Комплекс гуманітарних дисциплін, що мають пряме або опосередковане відношення до процесів формування особистості (соціологія, філософія, економіка, валеологія, екологія та ін.), які мають високий потенціал щодо самоаналізу та самовизначення в межах цих дисциплін.

3. Соціально орієнтоване освітнє середовище закладу вищої педагогічної освіти, яке забезпечує сприятливі умови для формування творчої особистості майбутнього вчителя.

Отже, вивчення гуманітарних дисциплін у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя забезпечує здатність мислити творчо і критично, роздумувати і ставити запитання; розуміння світу, оскільки крізь

призму досліджень науковців-гуманітаріїв майбутні вчителі вивчають культурні цінності представників різних культур; можливість прогнозування суспільно-політичних та культурно-історичних процесів (засвоєння історичного матеріалу сприяє кращому розумінню минулого, водночас створюючи ясну картину майбутнього).

Вивчення гуманітарних дисциплін сприяє формуванню у майбутніх учителів сучасного світогляду, гуманістичної спрямованості під якою розуміють позитивне ставлення до професії, прагнення до творчої професійної діяльності, до підвищення рівня професійної майстерності.

1.4. Дидактичні умови формування творчої особистості майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що формування творчої особистості майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін здійснюється ефективно при дотриманні певних дидактичних умов.

Розглянемо поняття «умова» і з'ясуємо його основні характеристики.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що поняття «умова» розглядається у полі дослідження багатьох наук: філософії, психології, педагогіки. Умова є загальнонауковим поняттям, що визначає упорядкований комплекс заходів. Умова розглядається як категорія, що виражає відношення предмета до оточуючих його явищ, без яких цей предмет існувати, розвиватися не може. Поняття умови також розглядають як фактор, причину, дію, результат дії, завдяки яким має місце наявність об'єкту, явища, стану, процесу.

У тлумачному словнику української мови зазначено, що «умова є необхідною обставиною, яка уможлиблює здійснення, створення і утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [66, с.471].

«Умова *condition* (в психології) – сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливає на розвиток конкретного

психічного явища; до того ж це явище опосередковується активністю особистості, групою людей» [63, с.193].

У науково-педагогічній літературі умови визначаються як: зовнішні обставини, що мають істотний вплив на протікання педагогічного процесу, в тій чи іншій мірі конструйованого педагогом, який передбачає досягнення певного результату; результат цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення мети; внутрішні обставини, що виступають похідними завданнями відповідного педагогічного процесу та являють собою сукупність заходів, спрямованих на підвищення ефективності педагогічної діяльності; сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, форм навчання і матеріальних можливостей його здійснення, що забезпечують успішне вирішення поставленого завдання.

«Умови педагогічні *pedagogical conditions* – обставини за яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей» [63, с.193]. «Умова – це обставина, фактор та сукупність заходів, що впливають на ефективність функціонування педагогічної системи» [73].

Л. Перетяга під дидактичними умовами розуміє «обставини процесу навчання, що є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів навчання» [52].

Під дидактичними умовами вітчизняний науковець О. Малихін розуміє «визначену комплексну сукупність потенційно містких дидактичних ресурсів і вихідних положень, створення й реалізація яких буде сприяти вдосконаленню процесу навчання за урахування постійно змінюваних вимог до якості отриманих знань, умінь, навичок, що у своїй структурно-функціональній єдності забезпечують формування необхідних компетенцій і компетентностей» [41].

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволив нам

теоретично обґрунтувати дидактичні умови, що сприятимуть ефективному формуванню творчої особистості майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, серед них:

- забезпечення позитивної мотивації майбутнього вчителя до формування його як творчої особистості;
- застосування інноваційних форм навчання під час організації освітнього процесу;
- використання інтерактивних методів наавчання під час організації освітнього процесу;
- залучення здобувачів освіти до виконання творчих завдань під час організації освітнього процесу.

Розглянемо кожну із теоретично обґрунтованих дидактичних умов ефективного формування творчої особистості майбутнього вчителя.

Умова 1. Забезпечення позитивної мотивації майбутнього вчителя до формування його як творчої особистості.

Висунута нами дидактична умова забезпечення позитивної мотивації майбутніх вчителів до формування творчої особистості включає в себе мотиви, інтереси, потреби та цінності, які спонукають до дій. Як вважає переважна більшість науковців, мотивація та внутрішні стимули являють собою основу психології особистості, зумовлюючи таким чином навчальну та практичну діяльність.

Як зазначають вітчизняні психологи (С. Максименко, В. Зайчук, В. Клименко, М. Папуга, В. Соловієнко) мотивація – це основа будь-якої самостійної діяльності людини. Мотивація – це ключова умова ефективного процесу навчання, пізнання та досягнення бажаної мети.

Мотив (від лат. *movere* – рухаю, штовхаю) – це спонuka до діяльності, пов'язана із задоволенням потреб суб'єкта, тобто це сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, які викликають активність суб'єкта і визначають її спрямованість.

Мотивація – це сукупність спонукальних чинників, які викликають

активність особистості і визначають спрямованість її діяльності.

Терміном «мотивація» у сучасній психології позначаються як мінімум два психічні явища:

а) сукупність спонукань, що викликають активність індивіда, і визначальну її активність;

б) процес освіти, формування мотивів, характеристика процесу, який стимулює і підтримує поведінкову активність на конкретному рівні.

В свою чергу мотив, як психологічна категорія визначається як:

1) спонукання до діяльності, пов'язаної із задоволенням потреб суб'єкта;

2) предметно-спрямова на активність певної сили;

3) усвідомлена причина, яка лежить в основі вибору дій та вчинків особистості.

Мотиви є найбільш стійкими складовими мотивації особистості, що значною мірою визначають спрямованість її дій.

Сфера особистості є динамічною й змінюється в залежності від багатьох обставин проте, ядром мотиваційної сфери, її «стрижнем» виступають відносно стійкі й домінуючі мотиви і саме в них першочергово виявляється спрямованість особистості [28].

В сфері дослідження мотивації сьогодні особливу увагу потрібно приділяти проблемі мотивації навчально-пізнавальної та творчої діяльності майбутнього фахівця, оскільки сучасне суспільство висуває все більш високі вимоги до нього: вміння критично мислити, вирішувати нестандартні завдання і знаходити альтернативні оптимальні рішення, осмислювати наслідки своєї діяльності для себе і оточуючих.

У навчальному посібнику «Вікова психологія», студентський вік характеризується як період завершення формування морально-етичної сфери, становлення і стабілізації характеру й, що конче важливо, прийняття статусу та відповідальності дорослої людини відповідно до своєї статі. Ієрархія мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій, інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією – важливі моменти

цього періоду [3].

Занначається, що розвиток особистості студента здійснюється в таких напрямках: формування «Я-концепції», «Я-ідентичності»; зміцнення мотиваційної сфери, переконань, професійної спрямованості; розвиток здібностей; удосконалення, «професіоналізація» психічних процесів; підвищення відчуття обов'язку, розвиток відповідальності за власне життя; стабілізація самооцінки, рівня домагання особистості студента; на основі формування досвіду, стабілізації певних якостей особистості, розвитку самосвідомості зростають загальна зрілість та стійкість особистості; підвищення ролі самоуправління в процесі діяльності та поведінки; зміцнення професійної самостійності та готовності до майбутньої практичної роботи [3].

Під час навчання в педагогічному закладі вищої освіти майбутній вчитель має усвідомити вислів видатного вченого-педагога першої половини XIX століття К. Ушинського, котрий у своїй статті «Про користь педагогічної літератури» зазначав, що педагогіка є і наукою, і мистецтвом і вимагає від педагога не тільки теоретичними знаннями, уміннями та навичками, а творчого їх використання у педагогічній діяльності, творчого підходу до педагогічної праці, відмову від одноманітності, стандарту, шаблону.

Під час навчання в педагогічному закладі вищої освіти майбутній вчитель має чітко усвідомити, що творчий характер педагогічної діяльності вимагає від учителя постійної роботи над собою, саморозвитку, самовдосконалення. Учитель не може зупинитись на досягнутому, він має весь час зростати, змінюватися відповідно до нових соціальних вимог, творчо працювати.

Теоретично обгрунтована нами дидактична умова направлена на побудову внутрішніх мотивів особистості, розуміння мети навчання, розуміння перспективи майбутньої професійної діяльності. Реалізація даної умови надає змогу оволодіти знаннями, уміннями та навичками в достатньому об'ємі та розвивати необхідні стимули для успішної професійної адаптації в нових умовах.

Умова 2. Застосування інноваційних форм навчання під час організації

освітнього процесу.

Організація навчання в закладах вищої освіти забезпечується засобами поєднання аудиторної і позааудиторної форм роботи. «До традиційних форм організації навчального процесу відносять: лекції, семінари, практичні заняття (лабораторні роботи, лабораторний практикум), самостійну аудиторну роботу студентів, консультації, курсове проектування, дипломне проектування, усі види практик» [68, с. 193].

Інноваційні форми навчання вищої освіти спрямовані на самостійне здобуття знань студентами, їх осмислення та застосування. Інноваційні форми навчання формуються на діалозі та взаємодії між викладачем і студентом, що сприяє вільному обміну думками та підвищує пізнавальну активність здобувачів освіти, визнаючи їх рівноправними учасниками освітнього процесу.

Інноваційні форми навчання сприяють створенню освітнього середовища, де здобувачі освіти розвивають здатність до самостійної роботи з інформацією, а також творчі та аналітичні навички. Здобувачі освіти з пасивних учасників освітнього процесу перетворюються на активних суб'єктів освітнього процесу. Характерні риси такого навчання включають відкритість новим ідеям, ґрунтовний підхід до аналізу ситуацій, прагнення до глибоких знань, використання критичного мислення в практичному житті.

Інноваційність в освіті не завжди означає впровадження абсолютно нових, раніше невідомих форм навчання. Це також включає в себе модернізацію та оновлення традиційних форм, які вже давно використовуються у закладах вищої освіти, зокрема це стосується лекцій та семінарських занять.

В освітньому процесі закладу вищої освіти лекції відводиться провідна роль. «Лекція – це стрункий, логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певної наукової проблеми, теми чи розділу навчального предмету, ілюстрований за необхідністю, наочною та демонструванням дослідів» [68, с. 193]. В цілому лекції можна розділити на традиційні (умовно пасивні) та нетрадиційні (інноваційні / активні).

Традиційним типом у практиці закладу вищої освіти є вступна, настановча, оглядова, тематична лекції.

Лекція є ключовим методом навчання, який передбачає аналіз великого обсягу інформації, включаючи конспектування ключових ідей та оцінку досліджень. Ця форма навчання сприяє розвитку навичок критичного мислення, аналітичних та творчих здібностей здобувачів освіти. Під час лекції викладач може здійснювати мотивацію, використовувати проблемні ситуації та емоційний виклад матеріалу для зосередження уваги студентів. Лекція також забезпечує взаємодію між викладачем та студентами, дозволяючи адаптувати матеріал до рівня розвитку аудиторії, виявляти незрозумілі моменти та забезпечувати своєчасну допомогу. Означені, позитивні сторони лекції будуть посилені, якщо викладач у своїй взаємодії зі здобувачами освіти буде дотримуватися рівнопартнерських (суб'єкт-суб'єктних) відносин, які в свою чергу сприятимуть активізації й результативності навчання; поєднувати в лекційній діяльності фронтальну, індивідуальну та групову форми роботи; дбати про поєднання педагогічного такту з методами педагогічної взаємодії; формувати під час проведення лекції культуру навчальної праці, пробуджувати інтерес до предмета, реалізовувати принцип переконання студентів у дієвості знань; вільно орієнтуватися в освітній сфері в сучасних педагогічних технологіях, активно здійснювати пошук нових методичних ідей та концепцій. Використавши зазначені структурні елементи, викладач реалізовує основну мету активного навчання – «вміння вчитися» як загальної здатності, яка в подальшому дозволить здобувачам освіти оволодіти будь-якими компетенціями і компетентностями.

На сучасному етапі розвитку освітньої науки вчені активно займаються дослідженням методів оптимізації впливу лекції на самостійне набуття здобувачами освіти загальних та спеціальних компетентностей. Активна лекція, що об'єднує інформаційну, роз'яснювальну, орієнтувальну, переконуючу та мотиваційну функції, стає ефективнішою за використання різних ілюстративних засобів і технологій. Науковий потенціал лекцій збільшується

через інтеграцію аудіо-візуальних матеріалів, демонстрації слайдів та інших технологічних інновацій. Однак, не дивлячись на широкі можливості сучасних засобів інформації, лекція як форма навчання зберігає свою актуальність, особливо у контексті специфіки наукової дисципліни та психологічних аспектів сприйняття навчального матеріалу здобувачами освіти. Таким чином, постійне вдосконалення та адаптація лекцій з урахуванням новітніх технологій та методів навчання є ключовим для підвищення їх ефективності, зокрема у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя.

Вітчизняна дослідниця Т. Туркот, виділяє різні *типи активних лекцій*, серед них: *проблемні* (орієнтовані на вирішення конкретних проблем, вони спонукають студентів до аналітичного мислення та пошуку рішень), *візуалізовані* (використовують візуальні елементи для підвищення зрозумілості та запам'ятовування матеріалу), *консультаційні* (фокусуються на індивідуальному консультуванні та підтримці студентів), *бінарні* (комбінують елементи різних форматів для більшої гнучкості та адаптивності) та інші.

Проблемна лекція характеризується тим, що під час її проведення нове подається як невідоме, те, що необхідно «відкрити».

Лекція-візуалізація передбачає використання викладачем демонстраційних матеріалів, різних форм наочності, які не лише доповнюють словесну інформацію, а й самі виступають носіями змістовної інформації.

Бінарна лекція або лекція-дискурс передбачає проблемний виклад матеріалу у діалозі двох викладачів. Під час проведення бінарної лекції відбувається обговорення теоретичних і практичних питань двома фахівцями, або представниками двох різних наукових шкіл або теоретиком і практиком.

Т. Туркот відмічає, що *лекція із заздалегідь запланованими помилками* передбачає визначену кількість типових помилок змістового, методичного, поведінкового характеру. Їх список викладач дає здобувачам освіти на початку лекції. Завданням студентів є фіксування цих помилок на полях конспекту впродовж лекції [68].

Під час *лекції – прес-конференції* викладач пропонує студентам поставити йому запитання з названої ним теми, протягом 2-3 хвилин студенти формулюють запитання і передають їх викладачеві.

Під час активної лекція відбувається не просто передача знань, а відбувається глибоке засвоєння навчального матеріалу через застосування механізмів теоретичного мислення, що активізує пізнавальну діяльність здобувачів освіти, сприяє кооперації та співробітництву.

Підвищенню мотивації та включеності студентів у процес навчання сприяють інтерактивні лекції, які стають простором для активної участі студентів, де дискусії, групові роботи та кейс-стаді забезпечують глибоке засвоєння матеріалу процес навчання, роблять процес навчання більш діалогічним та інтерактивним. Інтегровані лекції комбінують теоретичні знання з практичними навичками, дозволяючи студентам відразу ж застосовувати теорію на практиці. Концепція фліпед класрум (перевернутого класу) передбачає самостійне вивчення матеріалу студентами до лекції, а сама лекція стає часом для обговорення, розв'язання проблем та виконання завдань під керівництвом викладача.

Семінар у сучасній педагогічній науці розглядається як ефективний метод інтерактивного навчання. Цей формат навчального заняття акцентує увагу на активній участі здобувачів освіти, що сприяє розвитку їх критичного мислення та аналітичних навичок. На семінарських заняттях забезпечується взаємодія без домінування однієї думки або учасника над іншою, що забезпечує формування студента як активного суб'єкта навчання. На семінарському занятті має бути створене комфортне навчальне середовище, де кожен здобувач освіти може реалізувати свій інтелектуальний потенціал та розкрити творчі здібності. Ця форма навчання зосереджена на поглибленому аналізі теоретичного матеріалу, колективному пошуку рішень та обговоренні актуальних проблем. Проведення семінару передбачає активну участь здобувачів освіти у аналізі проблем, можливість вільного висловлювання думок. У випадку недостатньої підготовки

здобувачів освіти, семінар може бути адаптований до формату фронтальної бесіди.

Задля підвищення ефективності семінарських занять необхідно зосереджуватися на інтенсивному дослідженні обмеженої кількості ключових проблем, що сприяє глибшому розумінню та аналізу специфічних наукових питань. Крім того, забезпечення позитивної психологічної атмосфери є невід'ємним аспектом, що стимулює вільний обмін думками і ідеями між здобувачами освіти, дозволяючи їм висловлювати свої погляди без апріорного страху критики або помилки. Стимулювання творчого мислення через включення питань та проблем, що вимагають інноваційних підходів та рішень, відіграє ключову роль у формуванні креативних та аналітичних здібностей майбутніх фахівців. Взаємодія між викладачем та студентами у форматі теоретичних диспутів, а також активна участь студентів у захисті та обґрунтуванні своїх позицій, доповнюють семінарський формат, підсилюючи його виховний та навчальний потенціал.

Останнім часом у практиці навчання в закладах вищої освіти все більше практикують семінари спрямовані на поглиблене вивчення систематичних курсів, аналіз ключових тем або проблем, а також стимулювання дослідницької активності студентів з тем, які не обмежуються лекційним матеріалом. Семінари класифікуються на традиційні та інноваційні. Традиційні семінари базуються на моделі запитання-відповідь, доповідях та дискусіях. Інноваційні семінари, у свою чергу, можуть бути організовані у формі дидактичних ігор, дебатів, науково-практичних конференцій або захисту проєктів, сприяючи розвитку аналітичних та критичних навичок здобувачів освіти.

Підготовка творчої особистості майбутнього вчителя вимагає специфічних методів навчання, зокрема використання різних форм семінарів. *Міждисциплінарний семінар* є ключовим у формуванні наукового світогляду студентів. *Проблемний* семінар акцентує увагу на детальному розгляді специфічних проблем, спонукаючи студентів до глибокого аналізу та рефлексії, розвиваючи їх аналітичне та критичне мислення. *Тематичний* семінар

зорієнтований на розгляд актуальних питань з певної теми і сприяє формуванню загальних та спеціальних компетентностей здобувачів освіти. *Системний семінар* спрямований на формування системного підходу до вивчення наук, навчає здобувачів освіти виявляти причинно-наслідкові зв'язки і інтегрувати знання з різних навчальних дисциплін. *Семінар-дискусія* сприяє активному обміну знаннями, коли здобувачі освіти можуть обговорювати, аналізувати та критично оцінювати різні теорії, концепції, наукові точки зору, розвивати комунікативні навички.

Т. Туркот характеризує *практичне заняття* як форму навчального заняття, за якої викладач організує детальний розгляд здобувачами освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно до сформульованих завдань [68].

На практичних заняттях доречним є використання активних методів навчання: *неімітаційних* (дискусії, екскурсії, виїзні заняття), *імітаційних неігрових* (аналіз конкретних ситуацій, вирішення виробничих завдань), *імітаційних* (ділових ігор, рольових ігор, ігрового проєктування).

Останнім часом, використовуючи європейський підхід у проведенні семінарів і практичних занять робиться акцент на інтерактивність та студентоцентрованість, що передбачає організацію семінарів таким чином, щоб максимально сприяти самостійній роботі здобувачів освіти, розвитку їх критичного мислення, аналітичних та творчих здібностей. Інноваційні методи, такі як робота в малих групах, кейс-стаді, проєктний метод навчання є невід'ємною частиною таких семінарських занять.

Упровадження інноваційних форм навчання стимулює пошуково-творчу діяльність майбутніх вчителів, у процесі якої формуються самостійність, креативність, ініціативність, наполегливість, професійна працездатність та готовність долати труднощі, що виникають у практичній роботі.

Умова 3. Використання інтерактивних методів навчання під час організації освітнього процесу.

Термін інтерактивна педагогіка відносно новий: його ввів у 1975 р. німецький дослідник Ганс Фріц. Лінгвістичне тлумачення слова, що представлено в іншомовних словниках, свідчить, що поняття «інтерактивність», «інтерактив» прийшли до нас з англійської мови: *inter* – поміж-, серед-, взаємо-, *act* – діяти, отже, *interact* – взаємодіяти. О. Пометун інтерактивність у навчанні пояснює як взаємодію здобувачів освіти, знаходження їх у режимі бесіди, діалогу, спільної дії [54]. Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що інтерактивним вважають метод, в якому той, хто навчається, є учасником, який бере активну участь у тому, що відбувається.

Інтерація – це не тільки урізноманітнення навчання, хоча навчання може бути надзвичайно привабливим, цікавим і одночасно ефективним. Теорія і практика доводить, що інтерація дозволяє часто створювати навчальні ситуації, які потребують від здобувачів освіти не менш (а інколи й більш) важкої зосередженої праці, ніж традиційне навчання.

Слово «метод» походить від грецьких слів «metha» – шлях до мети і «odos» – слідувати. З 70-80-х років ХХ ст. *метод навчання* визначають як спосіб організації пізнавальної діяльності здобувачів освіти, який забезпечує оволодіння знаннями, здійснює процес пізнання і формує певні навички практичної діяльності. Найпоширенішим стало визначення методів навчання як впорядкованих способів взаємозв'язаної діяльності викладача і здобувачів освіти, які спрямовані на досягнення мети освіти.

Інтерактивні методи – це способи організації пізнавальної діяльності школярів, які забезпечують оволодіння знаннями, формують певні навички практичної діяльності, у ході яких здійснюється діалогова взаємодія викладача й студентів, студентів між собою. Інтерактивні методи забезпечують співнавчання (колективне, кооперативне, навчання у співпраці), в якому і викладач, і здобувачі освіти є суб'єктами, де викладач виступає лише в ролі організатора процесу навчання, лідера групи здобувачів освіти.

Інтерактивні методи, перш за все, реалізуються у корпоративній формі навчання, що передбачає роботу у малих групах або парах, поєднаних спільною

учбовою метою. Учасники інтерактивної взаємодії не тільки спілкуються, а й за допомогою міміки, жестів, дій, вправ вступають у стосунки один з один та з групою.

Вітчизняна дослідниця І. Зарубінська наголошує, що «застосування саме інтерактивних методів навчання для вивчення спеціальних дисциплін сприятиме розвитку ефективної міжособистісної взаємодії й незалежно від типу навчальної дисципліни матиме контекстний характер. Застосування інтерактивних методів навчання актуалізує ситуативні мотиви діяльності; активність, умотивована цими спонуками, веде до формування усталених мотивів і цінностей...» [24, с. 242].

Останнім часом напрацьовано комплекс новітніх методів і прийомів організації освітньої діяльності студентів, який може бути адаптований до формування творчої особистості майбутнього вчителя: творчі проекти, конкурси педагогічної майстерності, тренінгові заняття, презентації, «круглі столи», тематичні акції, науково-практичні конференції, дидактичні ігри, імітаційні ігри, квести. У практиці професійного навчання майбутніх педагогів активно застосовуються такі методи, як: брейнстормінг (мозковий штурм), діалог Сократа, «дерево рішень», ділова (рольова) гра, аналіз помилок, колізій, казусів, метод «займи позицію», коментування, майстер-класи; метод інтерв'ювання; метод проєктів, моделювання та інші.

Схарактеризуємо окремі інтерактивні методи, які доцільно використовувати в освітньому процесі педагогічного закладу вищої освіти задля формування творчої особистості майбутнього вчителя.

«Акваріум» – форма діалогу, коли учасникам пропонують обговорити проблему «перед обличчям громадськості». Обирається група, яка буде вести діалог за проблемою. Інші виступають глядачами. Під час дискусії учасники можуть мінятися місцями, наприклад, у глядача з'являється потреба висловитися, він займає місце учасника діалогу, який на даний момент не має що сказати. Даний метод дає змогу побачити поведінку інших під час спілкування, їх реакцію на протилежну думку, формує навички аргументованого

виступу, розв'язування конфлікту тощо.

Брейнстормінг – метод, що використовується для виявлення характерних ознак визначення або окреслення напрямів, методів, прийомів, шляхів вирішення якоїсь проблем.

«Вільний мікрофон» – метод для обміну враженнями, висловлювання власних думок, визначення кожним учасником актуальності отриманої інформації, діяльності.

Диспут (лат. – «досліджую», «сперечаюсь») – публічна суперечка на наукову чи суспільно важливу тему.

Дискусія (лат. – «розгляд», «дослідження») – суперечка, обговорення певного питання, що передбачає обмін думками між студентом і викладачем та студентами між собою.

Гра – актуальний й ефективний метод навчання і виховання в системі освіти. Серед ігор, які використовують, розрізняють такі: ділові, рольові, дидактичні, імітаційно-моделюючі.

«Діалог» – метод, суть якого полягає в пошуку групою узгодженого рішення, представленого у вигляді схеми, переліку ознак, кінцевому тексті. Ця методика включає протидію й критику позицій тієї чи іншої групи, а вся увага приділяється сильним моментам позиції інших. Експерти фіксують спільні погляди й під час завершення роботи дають узагальнену відповідь.

«Займи позицію» – метод, який допомагає виявити наявні думки, побачити прихильників і противників тієї чи іншої позиції, почати аргументоване обговорення питання.

«Зміни позицію» – метод, який передбачає обговорення дискусійних питань і можливість зайняти точку зору іншої людини, розвиває навички аргументації, активного слухання тощо.

Кейс-метод – метод, який полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу, обговоренні та пошуку шляхів знаходження рішення.

«Кейс-стаді» метод – опис конкретної ситуації з реального життя, для

розв'язання якої потрібно запропонувати варіанти дій. Звичайно, робота з кейсами містить у собі знайомство з умовами, рішення та презентацію. Над кейсами працюють як індивідуально, так і в групі. Завдяки розбору «кейсів» слухачі набувають знань (це свого роду «консерви рішень»).

«Коло ідей» – метод розв'язання гострих суперечливих питань, що передбачає складання списку ідей і залучення всіх учасників до їх обговорення. Усі групи повинні виконувати одне і теж завдання, яке складається з кількох питань чи позицій. При виступах кожна група озвучує тільки один аспект проблеми. Учитель може ставити запитання по колу до тих пір, поки ідеї не закінчаться. Це виключає можливість доповіді всієї інформації однією групою.

Метод аналізу ситуацій одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при вирішенні цієї проблеми.

Метод «Інтерв'ю» – метод, який стимулює творчу діяльність і дає можливість висловитися з того чи іншого питання у формі бесіди.

Метод проєктів зводить освітньо-виховний процес до вирішення проблемних ситуацій. Метод проєктів передбачає використання сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів.

«Мозковий штурм» – метод для виявлення характерних ознак визначення або для виявлення напрямів, методів, прийомів, шляхів вирішення якоїсь проблеми.

«Панельна дискусія». Група обговорює певну проблему, а потім пропонує власну позицію у формі повідомлення або доповіді всім учасникам.

«Прес-конференція» – рольова гра, у процесі якої викладач пропонує учасникам поділитися на дві групи – «консультанти» та «репортери», які повинні розглянути проблему й написати доповідь чи наукову статтю. «Консультанти» заздалегідь готують повідомлення з проблеми на основі аналізу навчальної і наукової літератури. «Репортери» заслуховують виступи «консультантів», готують їм запитання для отримання якнайбільшої інформації з означеної проблеми.

«Синтез думок». Учасники однієї групи записують свої думки на аркушах, які передають іншій групі. Протилежна команда підкреслює в отриманому аркуші ті тези, з якими не погоджується. Незалежні експерти обробляють ці аркуші, узагальнюють результати і повідомляють їх аудиторії.

«Шкала думок» – одна з форм обговорення дискусійних питань, метою якої є розвиток навичок прийняття особистого рішення та вдосконалення вміння аргументувати свою думку.

Отже, впровадження інтерактивних методів навчання забезпечує співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і здобувач освіти, і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами, які розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Під час використання інтерактивних методів здобувачі освіти вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення.

Умова 4. Залучення здобувачів освіти до виконання творчих завдань під час організації освітнього процесу.

З метою формування творчої особистості майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін на практичних та семінарських заняттях доцільно пропонувати до виконання творчі завдання. Творчі завдання – це завдання які вимагають від здобувача освіти застосування раніше засвоєних знань та вмінь у новій ситуації, їх комбінацію та перетворення, побудову на їх основі способу рішення, вміння побачити нові проблеми у традиційній ситуації. Задля формування творчої особистості майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки бажано використовувати творчі завдання різних рівнів складності, такі як: розв'язування педагогічних ситуацій, створення презентацій з певних тем, проведення фрагментів уроків та виховних заходів, вивчення та презентація передового педагогічного досвіду.

Виконання здобувачами освіти різних творчих завдань розвиває їх інтелектуальні здібності, пошуково-проблемний стиль мислення, здатність до нестандартного рішення, творчу уяву, творчу фантазію, формує навички

практичної діяльності, а також сприяє розвитку специфічних особистісних якостей: сміливість, готовність до ризику, винахідливість, цілеспрямованість, оптимізм, ентузіазм, настирливість, упевненість, кмітливість, інтуїтивне відчуття нового та оригінального та ін. Включення в освітній процес творчих завдань та залучення здобувачів освіти до виконання активізує їх мотивацію до творчої діяльності.

Таким чином, єдність дидактичних умов формування творчої особистості майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін представляє собою ієрархізований теоретичний конструкт з проєкцією на можливість створення єдності цих умов в освітньому процесі педагогічного закладу вищої освіти на основі врахування їх значущості, взаємовпливу, взаємодоповнювальності.

Висновки до першого розділу

На сучасному етапі розвитку суспільства саме заклади вищої освіти відіграють важливу роль у формуванні конкурентоспроможної й творчої особистості здобувача вищої освіти.

На основі опрацювання наукової літератури з проблеми дослідження нами розкрито теоретичні основи формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Аналіз наукового доробку науковців: В. Моляко [25], О. Музики [25], В. Клименка [33], В. Романця [58], В. Рибалки [57], С. Сисоєвої [60], О. Туриніної [67], С. Яланської [74], Л. Яренчук [75] та ін. дозволив з'ясувати сутність ключових понять дослідження, таких як: «творчість», «особистість», «творча особистість», «творча особистість майбутнього вчителя».

Творча особистість майбутнього вчителя – це суб'єкт професійної педагогічної діяльності, який здатний творчо розв'язувати завдання освітньо-виховного процесу, якому притаманні такі найважливіші риси як : високий рівень, соціальної і моральної свідомості; критичне мислення, розвинені

мисленнєві операції (аналіз, синтез, порівняння, виділення головного; проблемне бачення; творча уява; творча фантазія; *особистісні якості, такі як* : сміливість, рішучість, цілеспрямованість, готовність до ризику, самостійність, допитливість, наполегливість, ентузіазм; *специфічні ведучі мотиви, такі як*: необхідність реалізувати своє «я», творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти найбільшої результативності під час виконання певної праці, бажання бути визнаним; комунікативні здібності; високий рівень загальної культури; індивідуально-творчий стиль діяльності, здатність до самоуправління.

Сьогодні перед викладачами закладів вищої освіти, зокрема викладачами гуманітарних дисциплін стоїть важливе завдання – формувати у майбутніх фахівців прагнення до активного творчого розвитку, розвиток їх інтелектуально-творчого потенціалу, спрямованість на професійну творчу діяльність.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволив нам теоретично обґрунтувати дидактичні умови, що сприятимуть ефективному формуванню творчої особистості майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, серед них: забезпечення позитивної мотивації майбутнього вчителя до формування його як творчої особистості; застосування інноваційних форм навчання під час організації освітнього процесу; використання інтерактивних методів навчання під час організації освітнього процесу; залучення здобувачів освіти до виконання творчих завдань під час організації освітнього процесу.

Результати дослідження відображені в публікації автора [4; 5].

РОЗДІЛ 2.

ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У КРИВОРІЗЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

2.1. Вивчення стану проблеми у практиці закладу вищої освіти

Дослідницька робота здійснювалася на базі Криворізького державного педагогічного університету впродовж 2021-2022 навчального року та 2022-2023 навчального року. У дослідницькій роботі брали участь студенти групи УАФ-21, УПФ-21, УМЛ-21 першого курсу факультету української філології, спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література), загальною кількістю 38 осіб.

На початку дослідницької роботи перед нами постали наступні завдання:

1. Провести опитування серед викладачів гуманітарних дисциплін КДПУ, котрі викладають навчальні дисципліни в групах УАФ-21 (13 осіб), УПФ-21(18 осіб), УМЛ-21 (7 осіб) і з'ясувати чи дбають вони про формування творчої особистості майбутнього вчителя під час організації освітнього процесу?

2. Провести інтерв'ювання і з'ясувати, чи використовують викладачі гуманітарних дисциплін КДПУ інноваційні форми та методи навчання задля формування творчої особистості майбутнього вчителя під час організації освітнього процесу?

3. Провести тестування серед студентів груп УАФ-21 (13 осіб), УПФ-21(18 осіб), УМЛ-21 (7 осіб) з метою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (за Б. Пашневим).

4. Виявити початковий рівень схильності студентів груп УАФ-21 (13 осіб), УПФ-21(18 осіб), УМЛ-21 (7 осіб) до творчості за опитувальником особистісної схильності до творчості за Г. Девісом (у редакції Б. Пашнева)

З метою з'ясування думки викладачів гуманітарних дисциплін КДПУ, котрі викладають навчальні дисципліни в групах УАФ-21, УПФ-21, УМЛ-21

щодо формування творчої особистості майбутнього вчителя під час організації освітнього процесу ми провели опитування, в якому брали участь 9 осіб.

Аналіз одержаних результатів опитування викладачів гуманітарних дисциплін КДПУ дозволяє зробити висновок про те, що всі педагоги (100% від опитаних) усвідомлюють важливість формування творчої особистості майбутнього вчителя, який продукує оригінальні ідеї, приймає нестандартні рішення у розв'язанні педагогічних проблем, здатний перебудовувати свою діяльність відповідно до вимог суспільства і дійсно дбають про це під час організації освітнього процесу. На їх думку, лише творча особистість вчителя може виховати творчу особистість учня, педагогічна діяльність буде ефективною лише за умови реалізації в ній педагогічної творчості.

Задля цього викладачі гуманітарних дисциплін КДПУ намагаються озброїти майбутніх учителів теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками, системою мотиваційних установок щодо формування творчої особистості майбутнього вчителя і орієнтувати майбутніх фахівців на подальшу творчу діяльність. Також під час опитування було з'ясовано, що викладачів гуманітарних дисциплін КДПУ намагаються використовувати інноваційні форми та методи навчання задля формування творчої особистості майбутнього вчителя під час організації освітнього процесу, серед них: дискусії, рольові ігри, імітаційні ігри, аналіз конкретних ситуації, метод проєктів, метод «вільний мікрофон», метод «мозковий штурм», метод «незакінчених речень».

Викладачі гуманітарних дисциплін КДПУ, котрі викладають навчальні дисципліни в групах УАФ-21 (13 осіб), УПФ-21(18 осіб), УМЛ-21 (7 осіб) одностайні думки про те, що ефективному формуванню творчої особистості майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, серед них: забезпечення позитивної мотивації майбутнього вчителя до формування його як творчої особистості; застосування інноваційних форм навчання під час організації освітнього процесу; використання інтерактивних методів наавчання під час організації освітнього процесу; залучення здобувачів освіти до виконання творчих завдань під час організації освітнього процесу.

З метою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів нами було проведено тестування серед здобувачів освіти груп УАФ-21 (13 осіб), УПФ-21(18 осіб), УМЛ-21 (7 осіб) за методикою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (методика М. Алексєєвої) (Додаток А).

Аналіз одержаних результатів тестування за методикою М. Алексєєвої свідчить про те, що у студентів груп УАФ-21 (13 осіб), УПФ-21(18 осіб), УМЛ-21 (7 осіб) спостерігається наступний прояв мотивів навчальної діяльності:

- суспільні мотиви – 10,0%;
- пізнавальні мотиви – 18,0%;
- мотиви професійного становлення – 22,0%;
- мотиви особистісного становлення – 12,0%;
- комунікативні мотиви – 11,0%;
- мотиви самовиховання – 11,0%;
- формальні мотиви – 8,0%
- утилітарні мотиви – 8,0%.

Отже, можна стверджувати, що здобувачі освіти факультету української філології (груп УАФ-21, УПФ-21, УМЛ-21) віддають перевагу мотиву професійного становлення – 22,0%; пізнавальному мотиву – 18,0%, мотиву особистісного становлення – 12,0%, що свідчить про їх налаштування на майбутню творчу педагогічну діяльність.

З метою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів нами було проведено тестування серед здобувачів освіти груп УАФ-21 (13 осіб), УПФ-21(18 осіб), УМЛ-21 (7 осіб) за методикою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (за Б. Пашнєвим) (Додаток Б)

Аналіз одержаних результатів тестування свідчить про те, що у студентів груп УАФ-21 (13 осіб), УПФ-21(18 осіб), УМЛ-21 (7 осіб) спостерігається наступний прояв мотивів навчальної діяльності:

- мотив зовнішнього примусу, уникання покарання – 8,0%;
- соціально орієнтований мотив обов'язку й відповідальності – 11,0% ;
- пізнавальний мотив – 17,0% ;

мотив престижу – 11,0%;
 мотив матеріального добробуту – 11,0 % ;
 мотив отримання інформації – 12,0%;
 мотив досягнення успіху – 21,0 %;
 мотив орієнтації на соціально залежну поведінку – 9,0% .

Отже, можна стверджувати, що здобувачі освіти факультету української філології (груп УАФ-21, УПФ-21, УМЛ-21) віддають перевагу мотиву отримання інформації – 12,0%; пізнавальному мотиву – 17,0%, але більшість студентів вказали на мотив досягнення успіху – 21,0 %, що свідчить про їх налаштування на майбутню творчу педагогічну діяльність.

За опитувальником особистісної схильності до творчості за Г. Девісом (у редакції Б. Пашнєва) (Додаток В) нами був виявлений початковий рівень схильності студентів груп УАФ-21 (13 осіб), УПФ-21(18 осіб), УМЛ-21 (7 осіб) до творчості. Отримані результати наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Початковий рівень схильності студентів першого курсу факультету української філології до творчості

Рівень схильності студентів першого курсу факультету української філології до творчості (гр. УАФ-21, УПФ-21, УМЛ-21)	Одержані результати (у %)
Низький	31,4
Середній	46,2
Високий	22,4

Аналіз отриманих даних свідчить про те, що високий рівень схильності до творчості виявили 22,4% респондентів; середній рівень схильності до творчості виявили 46,2% респондентів; низький рівень схильності до творчості виявили 31,4% респондентів. Таким чином, у студентів першого курсу – майбутніх учителів переважає середній рівень схильності до творчості.

Отже, проведена дослідницька робота, що передбачала вивчення початкового рівня схильності до творчості студентів першого курсу – майбутніх учителів, дозволяє стверджувати, що процес підготовки у закладі вищої освіти, на наш погляд, потребує певних змін у вдосконаленні педагогічної підготовки майбутніх учителів шляхом застосування інноваційних форм навчання під час організації освітнього процесу; використання інтерактивних методів наавчання під час організації освітнього процесу; залучення здобувачів освіти до виконання творчих завдань під час організації освітнього процесу.

2.2. Перевірка дидактичних умов формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін

У Криворізькому державному педагогічному університеті професійна підготовка майбутнього вчителя є цілісним педагогічним процесом, під час якого відбувається професійне становлення його особистості, розвиток загальної і професійної культури, формується професійна компетентність. Навчання на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти передбачає формування базових соціально-особистісних, загальнонаукових, загальнокультурних та професійних компетенцій з огляду на відповідну предметну галузь і профіль.

Підготовка здобувачів освіти спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) першого (бакалаврського) вищого рівня освіти, котрі в 2021-2022 навчальному році навчались на першому курсі, в 2022-2023 навчальному році навчались на другому курсі і є нашими респондентами щодо формування творчої особистості майбутнього вчителя, здійснювалась за Освітньо-професійними програмами «Українська мова і література, зарубіжна література. Англійська мова», «Українська мова і література, зарубіжна література. Психологія», «Українська мова і література, зарубіжна література. Редагування освітніх видань» підготовки здобувачів вищої освіти, затверджених Вченою радою університету 2021 року.

Цикл загальної підготовки передбачає вивчення таких дисциплін:

1. Актуальні проблеми української історії та культури
2. Основи академічного письма
3. Філософія

Цикл професійної підготовки передбачає вивчення таких дисциплін:

1. Основи медичних знань і безпеки життєдіяльності
2. Вступ до мовознавства
3. Вступ до літературознавства
4. STEM-практики в освіті

Психолого-педагогічна та методична підготовка

1. Загальна педагогіка
2. Методика виховної роботи
3. Психологія (загальна, вікова, педагогічна)
4. Методика навчання української мови
5. Методика навчання української та зарубіжної літератур
6. Методика навчання англійської мови
7. Курсова робота з педагогіки, психології (на вибір)
8. Курсова робота з методики навчання

Програми реалізують *мету*: підготовка компетентного конкурентоспроможного вчителя української мови і літератури, зарубіжної літератури, редактора освітніх видань, здатного розв'язувати складні професійні завдання, інтегруватися у світовий освітній простір, забезпечувати наукові, духовні та культурно-комунікативні запити суспільства рідною мовою. Формування у здобувачів вищої освіти професійних навичок і компетентностей, необхідних для якісної підготовки вчителя базової школи.

Дисципліни циклу загальної підготовки, циклу професійної підготовки, психолого-педагогічної та методичної підготовки, проходження педагогічної практики (навчальна психолого-педагогічна, виробнича виховна) – це та

основа, на яких базується формування творчої особистості майбутнього вчителя.

Перевірка дидактичних умов формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін здійснювалася нами при вивчення таких навчальних дисциплін як: «Загальна педагогіка» та «Методика виховної роботи».

Робочі програми дисциплін «Загальна педагогіка», «Методика виховної роботи» циклу психолого-педагогічної та методичної підготовки передбачає для студентів вивчення тем у контексті яких можна розглядати і проблему формування творчої особистості майбутнього вчителя.

Навчальну дисципліну «Загальна педагогіка» студенти вивчають на 1 і 2 курсі упродовж 2–3 семестрів в обсязі 4 кредитів ECTS, що відповідає 120 годинам, із яких: 32 години лекційних занять, 32 години практичних занять та 56 годин самостійної роботи (денна форма навчання); 10 години лекційних занять, 6 годин практичних занять та 104 години самостійної роботи (заочна форма навчання). Формою контролю знань студентів у третьому семестрі є екзамен (для денної і заочної форм навчання).

Мета навчальної дисципліни – засвоєння знань та умінь про теоретичні основи сучасної педагогічної науки, що необхідні для ефективної організації навчання і виховання в умовах сучасного суспільства.

Основні завдання: формування у майбутніх вчителів педагогічного мислення, готовності до творчої педагогічної діяльності, здатності до вибору педагогічних дій у нестандартних ситуаціях, вміння приймати ефективні рішення у відповідності до педагогічних закономірностей, принципів навчання та виховання.

Нами складено орієнтовну програму застосування інноваційних форм навчання та використання інтерактивних методів навчання під час проведення лекцій та практичних занять з навчальної дисципліни «Загальна педагогіка» і представлено в таблиці 2.2 та таблиці 2.3.

Таблиця 2.2

Програма застосування інноваційних форм навчання та використання інтерактивних методів навчання під час проведення лекцій з навчальної дисципліни «Загальна педагогіка»

№/п	Тема лекції	Застосування інноваційних форм і методів навчання	Запропоновані до виконання творчі завдання
1.	Педагогіка як наука, її об'єкт, предмет і функції	Проблемна лекція Мозковий штурм «Значення педагогічної науки на сучасному етапі»	Підготувати есе на тему: «Яким педагогом я себе уявляю»
2.	Поняття про особистість, її розвиток і формування	Бінарна лекція (разом з викладачем кафедри психології)	Оберіть зручний для вас спосіб та продемонструйте ваше розуміння особистісних підструктур
3.	Становлення та розвиток наукової педагогіки (16 – сер. 19 ст.)	Лекція – візуалізація, метод «Мікрофон», метод «Незакінченні речення»	Складіть таблицю «Науково-педагогічна спадщина видатних педагогів». Якби вам довелось визначати стратегію освіти в країні, то що б ви порекомендували педагогам взяти з цих систем на озброєння?
4.	Розвиток наукової педагогіки та освіти в Україні в період незалежності.	Проблемна лекція метод «Мікрофон», метод «Незакінченні речення»	Підготуйте презентацію на тему: «Впровадження НУШ в систему базової середньої освіти»
5.	Дидактика як наука і навчальний	Проблемна лекція	Розробіть власну

	предмет. Освітній процес як складник цілісного педагогічного процесу.		схему педагогічного процесу
6.	Методи і засоби навчання в сучасних закладах освіти	Проблемна лекція, метод «Мікрофон», метод «Незакінченні речення»	Оберіть одну з тем предмета вашої спеціальності. Запропонуйте методи навчання, котрі забезпечать успіх учнів у засвоєнні данної теми.
7.	Форми організації освітнього процесу в закладах освіти	Проблемна лекція метод «Мікрофон», метод «Незакінченні речення»	Оберіть одну з тем предмета вашої спеціальності та запропонуйте інноваційну форму організації освітнього процесу, обґрунтуйте ваш вибір
8.	Зміст освіти в сучасних закладах освіти	Лекція – візуалізація	Проаналізуйте «Державний стандарт базової середньої освіти» затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020р., підготуйте доповідь «Вимоги до результатів навчання за освітньою галуззю», яка відповідає вашій спеціальності.
9.	Сутність, закономірності та принципи процесу виховання	Проблемна лекція	

10.	Зміст процесу виховання	Проблемна лекція метод «Мікрофон»	Розробіть власну схему педагогічного процесу
11.	Поняття про методи, прийоми та засоби процесу виховання	Лекція – візуалізація	Підготуйте презентацію на тему: «Принципи виховання» (які відображають специфіку навчального предмета вашої спеціальності)
12.	Сучасна проблематизація поняття «учнівський колектив», його ознаки та структура.	Проблемна лекція, метод «Мікрофон»	У зручний для вас спосіб розкрийте шляхи згуртування учнівського колективу
13.	Зміст роботи класного керівника/вихователя у закладах освіти	Лекція – візуалізація, метод аналізу ситуацій	Підготуйте проєкт на тему: «Сучасний класний керівник. Який він?»
14.	Наукові основи організації професійної діяльності педагогічних працівників	Проблемна лекція, метод «Незакінченні речення»	Поміркуйте на наведіть приклади того як реалізується педагогіка співробітництва в системі «директор – учитель»
15.	Методична робота в закладах освіти.	Лекція – прес-конференція	Підготуйте презентацію на тему: «Нетрадиційні форми методичної роботи»
16.	Інновації в освіті	Лекція – візуалізація	Підготуйте презентацію на тему: «Тенденції розвитку сучасної освіти»

Таблиця 2.3

Програма використання інтерактивних методів навчання під час проведення практичних занять з навчальної дисципліни «Загальна педагогіка»

№/п	Тема практичного заняття	Використання інтерактивних методів навчання	Запропоновані до виконання творчі завдання
1.	Характеристика методів науково-педагогічного дослідження	метод «Мікрофон», метод «Незакінченні речення»	Враховуючи вимоги до педагогічних бесід підготуйте бесіду зі здобувачами освіти на тему: «Школа майбутнього. Якою вона має бути?»
2.	Чинники формування особистості: співвідношення біологічного, соціального та індивідуального	Мозковий штурм, метод аналізу конкретних ситуацій	Підготуйте презентацію на тему: «Роль факторів соціалізації на формування особистості»
3.	Педагогічні теорії Я. Коменського і К. Ушинського.	метод «Мікрофон», метод «Незакінченні речення»	Складіть таблицю «Науково-педагогічна спадщина видатних педагогів».
4.	Педагогічні погляди Ж.-Ж. Руссо і Г. Сковороди	метод «Мікрофон», метод аналізу конкретних ситуацій	Складіть таблицю «Науково-педагогічна спадщина видатних педагогів».
5.	Закономірності, принципи і правила навчання	Метод аналізу конкретних ситуацій, рольова гра	Підготуйте презентацію на тему: «Принципи навчання» (які

			відображають специфіку навчального предмета вашої спеціальності)
6.	Види і концепції навчання	метод «Мікрофон», метод «Незакінченні речення»	Підготуйте презентацію на тему: «Види навчання» (які відображають специфіку навчального предмета вашої спеціальності)
7.	Урок як традиційна форма організації навчання	Метод «Дерево рішень», Метод «Мікрофон», метод аналізу конкретних ситуацій	Підготуйте нестандартний урок (за власним вибором) відповідно до вашої спеціальності
8.	Діагностика й оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти	Метод «Мікрофон», метод аналізу конкретних ситуацій	Складіть пам'ятку для майбутніх колег: «Як правильно підготувати тест»
9.	Українські педагоги минулого та сучасності про виховання особистості	метод «Мікрофон», метод «Незакінченні речення»	Складіть таблицю «Науково-педагогічна спадщина видатних педагогів».
10.	Зміст і форми виховної роботи в закладах освіти	Метод «Мікрофон», метод аналізу конкретних ситуацій	Підготуйте презентацію на тему: «Інноваційні форми виховної роботи в НУШ»
11.	Формування національної культури особистості	Дискусія, метод «Мікрофон», метод «Незакінченні речення»	Підготуйте доповідь на тему: «Реалізація завдань національно-патріотичного

			виховання на уроках (з урахуванням специфіки навчального предмета вашої спеціальності)
12.	Формування розумової, моральної та естетичної культури особистості	Дискусія, метод «Мікрофон», метод «Незакінченні речення»	Підготуйте доповідь на тему: «Реалізація завдань розумового, морального та естетичного виховання на уроках... (з урахуванням специфіки навчального предмета вашої спеціальності)
13.	Виховні цінності Нової української школи	Дискусія, метод «Мікрофон»	Підготуйте презентацію на тему: «Мозаїка цінностей НУШ»
14.	Основи інклюзивної освіти	Дискусія, метод «Незакінченні речення»	Підготуйте презентацію на тему: «Психолого-педагогічні умови ефективної організації інклюзивного навчання школярів з особливими потребами у сучасній школі»
15.	Планування роботи закладу освіти та класного керівника/вихователя	Дискусія, метод «Мікрофон»	Підготуйте проєкт на тему: «Сучасний класний керівник. Який він?»
16.	Передовий педагогічний досвід і	метод	Підготуйте

	шляхи впровадження досягнень педагогічної науки	«Мікрофон», метод «Незакінченні речення»	коротку інформацію на тему: «Педагогічний досвід, який заслуговує на увагу»
--	---	--	---

Навчальну дисципліну «Методика виховної роботи» студенти вивчають на 2 курсі упродовж 4 семестру в обсязі 3 кредитів ECTS, що відповідає 90 годинам, із яких: 14 годин лекційних занять, 16 годин практичних занять та 60 годин самостійної роботи (денна форма навчання); 4 години лекційних занять, 6 годин практичних занять та 80 години самостійної роботи (заочна форма навчання). Формою контролю є залік для студентів денної форм навчання у четвертому семестрі, для студентів заочної форми навчання у п'ятому-шостому семестрах.

Мета навчальної дисципліни – надання студентам теоретичних основ та навичок управління процесом виховання учнів; усвідомлення та практичне використання законів, закономірностей, принципів, технологій, інноваційних методів та прийомів у здійсненні педагогічного керівництва вихованням учнів у сучасних закладах освіти.

Основні завдання : поглиблення, розширення, закріплення знань, умінь та навичок студентів з теорії і методики виховання на основі комплексного підходу до організації та проведення виховного процесу у сучасних закладах освіти; формування у студентів стійкого інтересу до творчої педагогічної діяльності, опанування методикою та технологією організації виховного процесу; засвоєння методів, прийомів, технологій інноваційної виховної діяльності.

Нами складено орієнтовну програму застосування інноваційних форм навчання та використання інтерактивних методів навчання під час проведення лекцій та практичних занять з навчальної дисципліни «Методика виховної роботи» і представлено в таблиці 2.4. та таблиці 2.5.

Таблиця 2.4.

Програма застосування інноваційних форм навчання та використання інтерактивних методів навчання під час проведення лекцій з навчальної дисципліни «Методика виховної роботи»

№/п	Тема лекції	Застосування інноваційних форм і методів навчання	Запропоновані до виконання творчі завдання
1.	Предмет та зміст курсу «Методика виховної роботи». Завдання виховної роботи в закладах освіти та її планування	Проблемна лекція	Підготувати тест з метою визначення рівня вихованості учнів
2.	Методика організації морального виховання учнів	Проблемна лекція метод «Мікрофон»,	Підготувати тест з метою визначення рівня моральної культури учнів
3.	Методика організації національно-патріотичного виховання учнів	Проблемна лекція, метод «Незакінченні речення»	Підготувати презентацію на тему: «Засоби національно-патріотичного виховання»
4.	Шляхи підвищення ефективності процесу виховання	Проблемна лекція, метод аналізу конкретних ситуацій	Підготувати пам'ятку «Десять заповідей творчої особистості»
5.	Методика організації екологічного виховання учнів	Лекція – візуалізація, метод «Мікрофон»	Підготувати тест з метою визначення рівня екологічної вихованості учнів
6.	Методика організації естетичного виховання учнів	Лекція – візуалізація, метод «Мікрофон»	Підготувати тест з метою визначення рівня естетичної культури учнів
7.	Методика організації превентивного виховання в закладах освіти	Лекція – прес-конференція, метод аналізу конкретних ситуацій	Підготувати методичні рекомендації щодо ефективної організації превентивного виховання в закладах освіти

Таблиця 2.5.

Програма застосування інноваційних форм навчання та використання інтерактивних методів навчання під час проведення практичних занять з навчальної дисципліни «Методика виховної роботи»

№/п	Тема практичного заняття	Застосування інноваційних форм і методів навчання	Запропоновані до виконання творчі завдання
1.	Методика вивчення окремих учнів та учнівського колективу	Метод аналізу конкретних ситуацій	Підготуйте характеристику на себе як здобувача освіти
2.	Методика виховної роботи з формування розумової культури учнів	Дискусія, метод «Мікрофон»	Підготуйте методичну розробку інтелектуальної вікторини на тему: «У світі цікавого»
3.	Методика організації громадянського виховання учнів	Дискусія, метод «Незакінчені речення»	Підготуйте методичну розробку виховної години на тему: «Я – громадянин України, Україна – мій рідний дім»
4.	Педагогічне спілкування – запорука ефективного процесу виховання в системі вихователь – вихованець	Метод аналізу конкретних ситуацій	Підготуйте пам'ятку на тему: «Поради вихователю-початківцю»
5.	Організація виховної роботи закладів освіти щодо збереження здоров'я учнівської молоді	Дискусія, метод «Незакінчені речення»	Підготуйте методичну розробку години спілкування «Здоров'я – найдорожчий скарб»
6.	Методика профорієнтаційної роботи з учнями	Дискусія, метод «Мікрофон»	Підготуйте методичну розробку виховної години на тему: «У світі багато

			професій. Ти обирай свою».
7.	Методика формування емоційної культури учнів	Дискусія, метод «Мікрофон»	Підготуйте методичну розробку бесіди на тему: «Емоції. Керування емоціями.
8.	Методика організації взаємодії школи та сім'ї	Дискусія, метод «Незакінчені речення»	Підготуватись до батьківських зборів у 8 класі на тему : «Моральні пріоритети родини»

Так, під час проведення лекції на тему: «Шляхи підвищення ефективності процесу виховання» з навчальної дисципліни «Методика виховної роботи» викладач зазначив, що успіх процесу виховання залежить від творчого ставлення педагога до своєї професійної діяльності і запропонував здобувачам освіти до кінці лекції скласти пам'ятку «Десять заповідей творчої особистості». Більшість студентів успішно справились із завданням. Наведемо приклад пам'ятки одного із здобувачів освіти – майбутнього вчителя.

Десять заповідей творчої особистості

Десять заповідей творчої особистості

1. Займайся тією справою, яка приносить тобі задоволення.
2. Виконуй улюблену справу якнайкраще.
3. Постійно прагне до удосконалення своїх здібностей.
4. Дбай про те, щоб результат твоєї творчої праці приносив емоційне задоволення іншим.
5. Не бійся перешкол на своєму шляху, вірь в себе.
6. Дбай про співпрацю та співтворчість з іншими талановитими особистостями.
7. Не зупиняйся на досягнутому, дбай про саморозвиток і самовдосконалення.
8. Піклуйся про власне духовне зростання.
9. Турбуйся про те, щоб дарити людям радість.
10. Думай позитивно, твори позитивно, живи позитивно.

Під час підготовки до практичного заняття з теми: «Методика організації взаємодії школи та сім'ї» з навчальної дисципліни «Методика виховної роботи» майбутнім учителям, студентам груп УАФ-21, УПФ -21, УМЛ-21 було запропоновано творчо поставитися і підготуватись до батьківських зборів у 8 класі на тему : «Моральні пріоритети родини», визначити мету заходу, обрати оригінальну форму проведення, передбачити і описати підготовчу роботу до успішного проведення заходу, виступ класного керівника, запропонувати питання до обговорення та підготувати розгорнутий план заходу.

Необхідно зазначити, що переважна більшість здобувачів освіти сумлінно поставилась до виконання творчого завдання і надали свої гарні напрацювання. Наведемо приклад одного з них.

Тема батьківських зборів: «Моральні пріоритети родини».

Мета: звернути увагу батьків учнів-підлітків на значущість проблеми морального виховання дітей у родині; формувати в батьків розуміння необхідності виховання моральних якостей підлітка, їх пріоритетності в житті кожної людини.

Форма проведення: відверта розмова учнів 8 класу із дорослими.

Підготовча робота: підготовка запрошень для батьків, анкетування учнів і батьків, корисна інформація на тему: «Людина починається з добра», виставка творів учнів «Моральні заповіді моєї сім'ї», презентація на тему: «Прислів'я і приказки про моральність», розробка сценарію батьківських зборів.

Питання для обговорення: значущість морального виховання дітей, моральні традиції та звичаї.

Запрошення для батьків

Шановні батьки! Батьківський комітет і класний керівник запрошують вас взяти участь у розмові про моральність. Ми сподіваємося, що ваша участь допоможе зробити обговорення проблеми цікавим і корисним для школярів і батьків.

Батьківський комітет.

Розгорнутий план заходу

Виступ класного керівника

Шановні батьки, хлопчики та дівчатка!

Знову нас зібрала актуальна та значуща тема розмови – про моральність. Що означає це магічне слово – «моральність»?

Моральність – це правила поведінки людини, якими вона керується у своєму житті. Ці правила багато в чому залежать від того, як людина живе, хто формує образ її думок, яке середовище впливає на її звички, вчинки, поведінку.

Одна людина живе так, що й через століття про неї згадуватимуть із повагою та гордістю... Така людина жила на землі так, що робила землю чистішою, добрішою, поруч із такою людиною тепло та радісно було людям, яким бракувало тепла та радості. Така людина – приклад моральності та людяності. Як хочеться всім нам, щоб наші діти стали такими, щоб вони зуміли зберегти та примножити такий тендітний і безцінний світ.

На честь і згадку про близьких і далеких людей, які несли у цей світ добро й світло, ми запалюємо свічку. Нехай вона горить і нагадує нам про тих, чий моральний подвиг є неоцінним.

Хочу повідати вам одну історію.

«Старий доктор мерзлякувато знизив плечима, вісунув щоденник, зняв окуляри й розтер пальцем перенісся. Закінчився складний день. Сьогодні він зміг рзживитися підгнилою картолею та нагодувати дітей перед сном. У зимовій окупованій Варшаві 1942 року це було непросто, особливо якщо голодних ротів у тебе не один, не два, а двісті...

У 1907 році доктор Януш Корчак організував у Варшаві Будинок сиріт, що втримувався на пожертви купців та інтелігенції. Нещасні діти завдяки намаганням старого доктора мали змогу отримати нормальне життя та майбутнє. Він створив справжню дитячу республіку, головними принципами якої були повага до вихованців. Хтось із хлопчиків, починаючи доросле життя поза сирітським будинком сказав: «Якби не цей дім, я би не знав, що на світі є чесні люди, що можна казати правду, що на світі є правда».

Старий доктор довго не міг зрозуміти, що є Бог, поки не вирішив, що його Бог – це найглибша повага й любов до дітей. Старий доктор так і не завів родини. Незадовго до смерті він скаже: «Сином своїм я вибрав служіння дітям».

Настало завтра – 5 серпня 1942 року. Двісті дітей Будинку сиріт і чотири вихователі вишикувалися в колону по чотири. Вони не плакали й не намагалися бігти, вони, як пташенята, обліпили старого доктора. Він ішов попереду, тримаючи на руках маленьку дівчинку, яка була дуже слабкою після тяжкої хвороби. Старий доктор давав дітям останній урок – він учив їх гідно вмирати.

У вагоні, що вирушав на Треблінку, есесівець запитав: «Хто ця людина?». Йому відповіли, що це – пан Януш Корчак, автор книги «Як любити людей», старий доктор, який очолив Будинок сиріт у Варшаві.

Есесівець згадав, що в дитинстві він читав знамениту книгу Корчака «Банкрутство маленького Джека» і запропонував доктору залишитися. Але Корчак відповів: «Діти – це головне», увійшов у вагон, зачинив двері до газової камери і пішов разом із своїми чужими дітьми в безсмертя...

Думки вголос про виховання моральності

Читання творів «Моральні заповіді моєї родини».

Аналіз анкетування

Анкета для батьків (підготовлена майбутнім учителем)

1. Чи вважаєте Ви за необхідне проведення в класі батьківських зборів, присвячених моральній тематиці?
2. Які моральні проблеми, на Ваш погляд, необхідно порушувати в класі?
3. Чи приділяєте Ви увагу моральному вихованню своїх дітей?
4. Які моральні засади існують у Вашій родині?
5. Як Ви караєте свою дитину, якщо вона порушила моральні заборони родини?
6. Чи дозволяєте Ви собі поводитись аморально?
7. Що ви зможете вибачити членам своєї родини, а чого – ніколи?

8. Чи можете Ви поділитися досвідом морального виховання дітей у родині?

Анкета для батьків (підготовлена майбутнім учителем)

Учні мають висловити свої судження з різних моральних категорій і визначити своє ставлення до них.

1. Добро – це...
2. Людяність – це...
3. Порядність – це...
4. Зло – це...
5. Я злюся, коли...
6. Я радію, коли...
7. Я не люблю, коли дорослі...
8. Я люблю, коли дорослі...

Рекомендації батькам на тему батьківських зборів.

Підбиття підсумків.

Після проведення дослідницької роботи впродовж 2021-2022 н.р. та 2022-2023 н.р., вивчення студентами навчальної дисципліни «Загальна педагогіка» та «Методика виховної роботи», проведення лекцій та практичних занять із зазначених навчальних дисциплін з дотриманням теоретично обґрунтованих нами педагогічних умов ефективного формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін таких як: забезпечення позитивної мотивації майбутнього вчителя до формування його як творчої особистості; застосування інноваційних форм навчання під час організації освітнього процесу; використання інтерактивних методів наавчання під час організації освітнього процесу; залучення здобувачів освіти до виконання творчих завдань під час організації освітнього процесу нами було повторно проведено за опитувальником особистісної схильності до творчості за Г. Девісом (у редакції Б. Пашнева) (Додаток В) та виявлено рівень схильності до творчості вже студентів другого курсу факультету української філології (груп УАФ-21 (13 осіб), УПФ-21(18 осіб), УМЛ-21 (7 осіб)). Нами виявлена

динаміка рівнів схильності студентів першого та другого курсу факультету української філології до творчості і наведена в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

**Динаміка рівнів схильності студентів першого та другого курсу
факультету української філології до творчості**

Рівні схильності студентів до творчості (гр. УАФ-21, УПФ-21, УПФ-21)	На початку дослідницької роботи (у %)	Після проведення дослідницької роботи (у %)
Низький	31,4	20,2
Середній	46,2	50,6
Високий	22,4	29,2

Аналіз таблиці 2.6. свідчить про те, що у майбутніх учителів – студентів факультету української філології (груп УАФ-21, УПФ-21, УМЛ-21) за два роки навчання (перший та другий курс) та вивчення поряд з іншими навчальними дисциплінами таких гуманітарних навчальних дисциплін як «Загальна педагогіка», «Методика виховної роботи» знизився низький рівень схильності до творчості з 31,4% до 20,2%; зріс середній рівень схильності до творчості з 46,2% до 50,6%; зріс високий рівень схильності до творчості з 22,4% до 29,2%. Аналіз одержаних результатів свідчить про те, що в процесі вивчення гуманітарних дисциплін відбулося формування творчої особистості майбутнього вчителя, а також значно змінилася позиція студентів зі звичайних слухачів на активних учасників освітнього процесу, налаштованих на майбутню творчу педагогічну діяльність.

Після проведення дослідницької роботи з метою виявлення рівня креативності, творчого потенціалу майбутнього вчителя ми провели тестування і запропонували здобувачам освіти факультету української філології (груп УАФ-21, УПФ-21, УМЛ-21) пройти тест «Креативність, творчий потенціал учителя» (Додаток Г). У більшості майбутніх учителів (46,0% від тих, хто брав участь у тестуванні) було виявлено досить високий творчий потенціал, що

свідчить про формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

2.3. Методичні рекомендації щодо формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін

Творчість студентів характеризується тим, що в ній, з одного боку, реалізуються творчі можливості студента, а з іншої – здійснюється їх розвиток, що призводить до зміни самого суб'єкта творчості. Творчість спонукає особистість до становлення, самопізнання, саморозвитку. Тому формування творчої особистості майбутнього вчителя потребує організації навчання у закладі вищої освіти як творчого процесу.

В освітньому процесі викладачу закладу освіти необхідно зосереджувати увагу на найбільш суттєвих для творчості і найбільш слабких сторонах підготовки майбутнього вчителя до творчої педагогічної діяльності, на його вміннях до саморегуляції. Необхідність саморегуляції зумовлена особливістю педагогічної творчості діяти не тоді, коли є натхнення, а «тут» і «зараз», що вимагає від здобувача освіти миттєвого перевтілення, імпровізації, вироблення в себе творчого робочого самопочуття, яке полягає у відчутті творчого хвилювання, активності та зосередженості уяви, задоволеності діяльністю, готовністю до імпровізації, в уміннях ставити перед собою творчі завдання і знаходити більш ефективні шляхи їх розв'язання.

Процес формування творчої особистості майбутнього вчителя передбачає процес особистісного творчого зростання, що потребує забезпечення на заняттях творчої атмосфери, доброзичливості учасників освітнього процесу по відношенню один до одного, схвалення, постійної позитивної оцінки, яка, як переживання і почуття радості від досягнутого, стимулює творчу активність та ініціативність здобувачів освіти. Сформувати творчу особистість майбутнього вчителя може лише викладач закладу вищої освіти, який саме творчою особистістю.

Задля формування творчої особистості майбутнього вчителя необхідно в

освітньому процесі закладу вищої освіти створити креативне середовище, яке потребує відмови від надмірної заорганізованості й академізму процесу навчання, забезпечує демократизацію взаємодії суб'єктів освітнього процесу, їх співпрацю та співтворчість, орієнтацію на особистість здобувача освіти, формування мотивації до творчої діяльності та створенні доброзичливого, позитивного морально-психологічного клімату на заняттях.

Формування творчої особистості майбутнього вчителя має здійснюватись у багатьох напрямках: під час лекцій та практичних занять. Під час організації освітнього процесу доцільно орієнтувати здобувачів освіти на розв'язування навчально-пізнавальних задач, стимулювати пізнавальну діяльність, вчити творчо підходити до розв'язання професійних завдань, перетворює їх із спостерігачів в активних учасників наукового пошуку.

На заняттях здобувач освіти має виступати як рівноправний суб'єкт навчальної взаємодії, дії кожного залежать від дій інших, кожен студент отримує впевненість від тієї ролі, яку він виконує в структурі співтворчості, і всі студенти переконані в можливості досягнення мети. Орієнтація викладача закладу освіти не стільки на знання, які засвоюються, скільки на особистість здобувача освіти, на його індивідуальне сприйняття, потреби та інтереси, мобілізує інтелектуальні, творчі можливості як кожного студента, так і групи загалом. При цьому викладач закладу вищої освіти має організувати в єдності діяльнісний й емоційний аспекти процесу навчання. Процес навчання завжди супроводжується емоціями, що виявляються у співпереживанні успіху чи невдачі, задоволеності чи незадоволеності взаємодією та її результатом. Аналіз спостережень переконує, що низька емоційна стійкість і надмірна емоційна схвильованість викладача призводить до недостатньої витримки у процесі взаємодії, що негативно позначається на творчому процесі.

В освітньому процесі закладу вищої освіти для створення зони творчого розвитку майбутнього фахівця викладачу необхідно постійно враховувати індивідуально-психологічні особливості студентів, щоб педагогічні задачі, які перед ними стоять, були ними прийняті, співвідносились з логікою їх

пізнавальної діяльності. У процесі рішення педагогічних ситуацій здобувачі освіти вчаться визначати істотні ознаки педагогічних явищ, порівнювати факти, формувати найбільш ймовірні припущення, вибирати ефективні способи розв'язку.

Задля успішного формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін під час організації освітнього процесу необхідно дбати про надання можливості кожному здобувачу освіти на занятті виявити ініціативу, самостійність у роботі, стимулювати їх до висловлювань, виконання різних творчих завдань. Викладач має підтримувати кожного здобувача освіти в його бажанні розвивати свої творчі здібності, розкрити свій творчий потенціал, сприяти формуванню творчої особистості майбутнього фахівця.

Творча особистість визначається як особистість, якій притаманні такі якості, як: інтелектуальна активність, творче мислення та творчий потенціал; високий рівень знань, умінь аналізувати й порівнювати явища; заперечення звичного та прагнення до оригінального нового; сформована система творчих якостей, таких як: ерудованість, креативність, активність, допитливість, наполегливість, прагнення до ризику, самокритичність, готовність до педагогічної творчості. Педагогічна творчість не в усіх випадках є створенням чогось нового, вона може мати форми рекомбінації наявних і відомих елементів. Момент творчості існує не лише там, де створюється щось нове, а й там, де особистість вносить своє розуміння певного явища, по-своєму відтворює, змінює, вдосконалює вже створене. Педагогічна творчість – це суб'єктивно значима творчість, у якій новизна полягає в тому, що особистість самостійно підходить до створення уже відомого на основі суб'єктивно своєї комбінації. Педагогічна діяльність завжди є творчою. Творчість розвивається через творчість, тільки творча особистість педагога може сформувати творчу особистість учня.

Висновки до другого розділу

Розвиток освіти в контексті гуманістичної парадигми зумовлює потребу у підготовці майбутніх вчителів, здатних до творчої діяльності, впровадження нових освітніх технологій, професійного розвитку та вдосконалення. Згідно гуманістичної парадигми освіти людина є найвищою цінністю. Тому підготовка педагогічних кадрів має забезпечувати оптимальні передумови для розкриття творчої особистості майбутнього вчителя, його потенційних можливостей, творчих здібностей, здатності до творчої діяльності та самореалізації.

Вивчення думки викладачів гуманітарних дисциплін закладу вищої освіти свідчить про те, що вони усвідомлюють необхідність формування творчої особистості майбутнього вчителя, здатної самостійно мислити і приймати відповідальні рішення під час організації освітнього процесу і дбають про це під час організації освітнього процесу.

Проведена дослідницька робота переконала нас в тім, що використання різних форм та методів організації освітньої діяльності, орієнтованої на кожного конкретного здобувача освіти; надання можливості на занятті кожному здобувачу освіти виявити ініціативу, самостійність у роботі, створення атмосфери зацікавленості кожного здобувача освіти в роботі; стимулювання здобувачів освіти до висловлювань, виконання різних творчих завдань без страху помилитися, підтримка викладачем кожного здобувача освіти в його бажанні розкрити свій творчий потенціал, розвивати свої творчі здібності сприяє формуванню творчої особистості майбутнього фахівця.

Освітній процес закладу вищої освіти має передбачати активне включення самого здобувача освіти в навчально-пізнавальну діяльність, організовану на основі внутрішньої мотивації; організацію сумісної діяльності, партнерських відносин викладача і здобувача освіти, забезпечення діалогічного спілкування між викладачем та здобувачем освіти, а також з іншими здобувачами освіти у процесі оволодіння новими знаннями.

Подальшого науково дослідження потребує вивчення можливостей позааудиторної роботи у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі виконано теоретичне й експериментальне дослідження проблеми формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Отримані результати роботи дають змогу констатувати про досягнення поставленої мети, вирішення завдань і слугують підставою для узагальнення висновків.

1. На основі опрацювання наукової літератури нами розкрито теоретичні основи формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін та з'ясувано сутність ключових понять дослідження, таких як «творчість», «особистість», «творча особистість», «творча особистість майбутнього вчителя».

Творчість – це діяльність, яка породжує щось якісно нове, відмінне неповторністю, оригінальністю, унікальністю.

Особистість – це конкретна людина, яка займається конкретним видом діяльності, наділена певними індивідуально-психологічними відмінностями.

Творча особистість визначається як особистість, якій притаманні такі якості, як: інтелектуальна активність, творче мислення та творчий потенціал; високий рівень знань, умінь аналізувати й порівнювати явища; заперечення звичного та прагнення до оригінального нового; сформована система творчих якостей, таких як: ерудованість, креативність, активність, допитливість, наполегливість, прагнення до ризику, самокритичність.

Творча особистість майбутнього вчителя – це суб'єкт професійної педагогічної діяльності, який здатний творчо розв'язувати завдання освітньо-виховного процесу, *якому притаманні такі найважливіші риси як* : високий рівень, соціальної і моральної свідомості; критичне мислення, розвинені мисленнєві операції (аналіз, синтез, порівняння, виділення головного; проблемне бачення; творча уява; творча фантазія; *особистісні якості, такі як* : сміливість, рішучість, цілеспрямованість, готовність до ризику, самостійність, допитливість, наполегливість, ентузіазм; *специфічні ведучі мотиви, такі як*:

необхідність реалізувати своє «я», творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти найбільшої результативності під час виконання певної праці, бажання бути визнаним; комунікативні здібності; високий рівень загальної культури; індивідуально-творчий стиль діяльності, здатність до самоуправління.

2. Нами з'ясовано, що вивчення гуманітарних дисциплін у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя забезпечує здатність мислити творчо і критично, роздумувати і ставити запитання; розуміння світу; можливість прогнозування суспільно-політичних та культурно-історичних процесів.

3. Нами теоретично обґрунтовано дидактичні умови, що сприятимуть ефективному формуванню творчої особистості майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, серед них: забезпечення позитивної мотивації майбутнього вчителя до формування його як творчої особистості; застосування інноваційних форм навчання під час організації освітнього процесу; використання інтерактивних методів наавчання під час організації освітнього процесу; залучення здобувачів освіти до виконання творчих завдань під час організації освітнього процесу.

4. Нами проведена дослідницька робота щодо формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін у Криворізькому державному педагогічному університеті та з'ясовано, що вивчення гуманітарних дисциплін дійсно сприяє формуванню творчої особистості майбутнього вчителя, значній зміні позиції студентів зі звичайних слухачів на активних учасників освітнього процесу, налаштованих на майбутню творчу педагогічну діяльність.

5. Нами підготовлено методичні рекомендації щодо формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть. *Вища освіта України*. 2001. С. 6–12.
2. Безусяк Я. І., Головащенко І. О. Проблема особистості в сучасній філософії. URL : <http://inmad.vntu.edu.ua/portal/static/C71C29F8-8D7D-477B-AEЕB-D536654C8212.pdf>
3. Білоус О. В. Вікова психологія: Навч. посіб. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2015. 108 с.
4. Бондарук В. О. Розвиток критичного мислення в аспекті реалізації концепції навчання впродовж життя. *Педагогічне Криворіжжя: педагогічний альманах*. Кривий Ріг, 2019. Вип. 5. С. 37– 38.
5. Бондарук В. О. Творча особистість та її формування в закладі вищої освіти. *Педагогічне Криворіжжя: педагогічний альманах*. Кривий Ріг, 2023. Вип. 9. С. 35-36.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач і гол. ред. В. Бусел. Ірпінь : ВТФ Перун, 2001. 1440 с.
7. Волкова Н. Педагогіка: навчальний посібник. Київ : «Академвидав», 2007. 616 с.
8. Волошенко О. В. Формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості в умовах коледжу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2000. 155 с.
9. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 384 с.
10. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка та психологія*. 2009. № 2 (63). С. 51–60.
11. Гончаренко С. У. Гуманізація освіти. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 156–158.

12. Гончаренко С., Кушнір В. Педагогічний процес з погляду «філософії XXI століття». *Шлях освіти*. 2005. № 1. С. 2–7.
13. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
14. Гончарук М. Комісарова С., Яценюк Т. Психолого-педагогічні аспекти визначення педагогічної творчості учителя. *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації*. 2008. № 1 – 2. С. 118 – 120.
15. Демченко О. П. Творчий підхід як умова успішної організації позакласної виховної роботи з молодшими школярами. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Зб. наукових праць. Вип. 26. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2009. С. 252 – 257.
16. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). (1993). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>.
17. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень; підгот.: Н. М. Авшанюк та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1038 с.
18. Євтух М. Б. Сучасні тенденції професійної підготовки вчителя. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі*: зб. наук. праць. Рівне: Волинські обереги, 2002. Вип. 3. С. 170–175.
19. Євтух М., Нісімчук А. Технологія інноваційної педагогічної освіти: монографія / Ін-т пед. технологій. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2011. 453 с.
20. Ємчик О. Г. Концептуальні основи розвитку творчого потенціалу магістрів дошкільної освіти у процесі професійної підготовки. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*: наук.-метод. журн. 2016. Вип. 1–2. С. 21–26.
21. Закон України від 01.07.2014 №1556-VII «Про вищу освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/stru>
22. Закон України «Про загальну середню освіту: URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14>

23. Закон України «Про освіту»: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
24. Зарубінська І. Б. Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 505 с.
25. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
26. Зязюн Л. І. Гуманістична парадигма освіти і виховання. *Вища школа України*. 2002. № 3. С. 111–113.
27. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: підручник. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
28. Іванченко О. З. Мотивація навчальної діяльності у студентів першого курсу медичного факультету. *Biomedical and biosocial anthropology*. 2016. № 26. С. 192-195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bba_2016_26_55.
29. Кіт Г. Г. Творчість як необхідна умова ефективності педагогічного процесу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Зб. наукових праць. Вип. 28. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2009. С. 325 – 329.
30. Кічук Н. В. Творча особистість вчителя: Педагогічні засади формування. Одеса : «Прінт Майстер», 1999. 87 с.
31. Кічук Н. В. Формування творчої особистості вчителя. Київ: Либідь, 1991. 217 с.
32. Клепіков О. І., Кучерявий І. Т. Основи творчості особи: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Вища школа, 1996. 295 с.
33. Клименко В. В. Психологія творчості. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.
34. Компетентнісна освіта : від теорії до практики / Н. М. Бібік, І. Г. Єрмаков, О. В. Овчарук та ін. Київ: Плянди, 2005. 120 с.

35. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (бібліотека з освітньої політики): колективна монографія / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко та ін. Під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : «К.І.С.» 2004. 112 с.
36. Кузь В. Г. Нова освітня парадигма – нові освітні технології. *Педагогіка і психологія*. 2011. № 2 (71). С. 12-18.
37. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 486 с.
38. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 495 с.
39. Максименко С. Д. Поняття особистості у психології, Психологія і особистість. 2016. № 1. С. 11-17. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2016_1_3.
40. Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2004. 704.
41. Малихін О. В. Методологічні основи визначення дидактичних умов у дослідженнях з теорії навчання (у вищій школі). URL : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2013/215-203-2.pdf> .
42. Москалець В. П. Загальна психологія : підручник. Київ: Ліра-К., 2020. 564 с.
43. Моляко В. О. Актуальні соціально-психологічні аспекти обдарованості. *Обдарована дитина*. 1998. № 1. С. 4-5.
44. Мороз О. Г., Сластьонін В. О. Підготовка майбутнього вчителя : зміст та організація : навч. посіб. Київ : Либідь, 1992. 96 с.
45. Нестеренко Г.О. Особистість у нелінійному суспільстві: Монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2004. 140 с.
46. Осадчук С. Ю. Проблема формування творчої особистості педагога. *Молодий вчений*. № 5.2 (57.2) травень, 2018. С. 23 – 27. URL : http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/5.2_57.2_2018.pdf

47. Партико Т. Б. Загальна психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. 416 с.
48. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. Київ : Знання, 2007. 495 с.
49. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
50. Педагогічні технології у безперервній професійній освіті : монографія. за ред. С. О. Сисоевої. Київ : ВІПОЛ, 2001. 504 с.
51. Педагогічна творчість і майстерність: хрестоматія. Ін-т змісту і методів навчання / уклад. Н. Гузій. Київ, 2000. 167 с.
52. Перетяга Л. Є. Дидактичні умови формування полікультурної компетентності молодших школярів. URL : <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2009/1/68.pdf>
53. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій / за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. К. : «А.С.К.», 2003. 240 с.
54. Пометун О. І. Інтерактивні методики та системи навчання. Київ. Шк. світ. 2007. 112 с.
55. Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти. Наказ МОН № 1176 від 14.08.13 року. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/.
56. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.12.2020 № 2736. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
57. Рибалка В.В. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник. Київ, Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 424 с.
58. Роменець В. А. Психологія творчості : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2003. 288 с.

59. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
60. Сисоєва С. О. Соціальні, психологічні та педагогічні підходи до визначення творчої особистості. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/711902/1/Guz-System.pdf-pages-23-56.pdf>
61. Сисоєва С. О. Створення сприятливих умов для педагогічної творчості вчителів. *Соціальна педагогіка і адаптивність особистості*. Суми, 1994. С. 206 – 215.
62. Сисоєва С. О. Сучасні аспекти професійної підготовки вчителя. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 4. С. 60 – 66.
63. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А. В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
64. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки. Київ. Академвидав, 2003. 502 с.
65. Стратегії творчої діяльності: школа В. О. Моляко / [за загальною редакцією В. О. Моляко]. Київ : «Освіта України», 2008. 702 с.
66. Тлумачний словник української мови. Харків: ФОЛІО, 2002. 543 с.
67. Туриніна О. Л. Психологія творчості: навч. посіб. Київ : МАУП, 2007. 160 с.
68. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / Тетяна Іванівна Туркот. К. : Кондор, 2011. 628 с.
69. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
70. Ціпан Т. С. Професійна компетентність сучасного вчителя. *Інноватика у вихованні*. 2016. Вип. 3. С. 174-181. URL : <http://nbuv>.
71. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с.
72. Швай Р. І. Психологія та педагогіка творчості : навч. посіб. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 200 с.

73. Шевель Б. О. Формування фахових компетенцій майбутніх інженерів-педагогів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... канд. педагог. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 255 с.

74. Яланська С. П. Психологія творчості : навч. посіб. Полтава : Видавництво «Сімон», 2018. 182 с.

75. Яренчук Л. Г. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів технологій у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2012. 20 с.

76. Ярощук Л. Творча особистість майбутнього вчителя: теоретичні аспекти становлення. Гірська школа Українських Карпат. 2013. № 8 – 9. С.146 – 148.

77. Barron F. X. *Creators on Creating*, 1997. 256 p.

78. Renzulli J. S. The three-ring conception of giftedness: A developmental model for creative productivity (Eds.). *Conceptions of Giftedness*. New York: Cambridge University Press, 1986. P. 53–92.

79. Torrance E. P. The nature of creativity as manifest in the testing. *The nature of creativity*. Cambridge: Cambr. Press, 1988. P. 43–75.

ДОДАТКИ

Додаток А

Дослідження мотивів навчальної діяльності (методика М. Алексєєвої)

Інструкція: «В цій анкеті перераховано причини, які можуть пояснити Ваше прагнення вчитися якомога краще; біля кожного номера пункту анкети зазначте свою відповідь таким чином:

- *причина дуже важлива, саме через неї я вчусь ++*
- *не дуже важлива причина, але також відіграє роль +*
- *не знаю, про таку не думав 0*
- *не має для мене важливого значення –*
- *не має для мене ніякого значення – –».*

Я навчаюсь оскільки:

1. Хочу розширити свій кругозір, краще орієнтуватися у оточуючій дійсності.
2. Хочу у майбутньому отримувати високу заробітну платню.
3. Хочу знати закони розвитку природи, суспільства.
4. Оволодіння знаннями – обов'язок студента.
5. Без навчання неможливо розвинути свої розумові здібності.
6. Інакше будуть неприємності в коледжі та вдома.
7. Такий порядок: батьки працюють, діти навчаються.
8. Хочу відповідати сучасному рівню життя.
9. Подобається дізнаватись нове.
10. Знання допомагають спілкуватися на різноманітні теми.
11. Вища освіта допоможе отримати обрану мною професію.
12. Хочу підготуватися до магістратури.
13. Нашій країні потрібні освічені та всебічно розвинені люди.
14. Знання дають почуття впевненості в собі.
15. Хочу оволодіти способами самостійної роботи над собою, щоб вдосконалюватися далі.

16. Хочу бути освіченою, культурною людиною.
17. Думаю, що диплом про вищу освіту забезпечить мені деякі переваги у
18. Хочу мати забезпечене майбутнє.
19. В коледжі, у спілкуванні із своїми товаришами та викладачами перевіряєш правильність своїх поглядів, вчинків.
20. ВНЗ допомагає виробити власні погляди на оточуючий світ, суспільство, політику, культуру.
21. Вища освіта – гарна основа для будь-якої професії.
22. Вчитися примушують.
23. В студентські роки з'являються дійсні друзі.
24. Вища освіта забезпечить мені певну позицію у суспільстві.

Обробка результатів. Переведіть символічні відповіді у систему балів за принципом:

«+ +» оцінюється в 5 балів, «+» – 4 бали, «0» – 3 бали, «-» – 2 бали, «- -» – 1 бал.

Ключ до методики.

- 1) суспільні мотиви: 4, 8, 13
- 2) пізнавальні мотиви: 1, 3, 9
- 3) мотиви професійного становлення: 11, 12, 21
- 4) мотиви особистісного становлення: 14, 16, 24
- 5) комунікативні мотиви: 10, 19, 23
- 6) мотиви самовиховання: 5, 15, 20
- 7) формальні мотиви: 6, 7, 22
- 8) утилітарні мотиви: 2, 17, 18.

Підрахуйте суму балів по кожній з 8 груп мотивів. Таким чином, виявіть домінуючі та підпорядковані групи мотивів, описуючи ієрархію мотиваційної сфери навчання.

Методика вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (Б. Пашнєв)

Анкета дає змогу методом парних виборів вивчити ставлення студентів до восьми основних мотивів навчальної діяльності. Вона складається з 28 пунктів, кожний з яких містить пари тверджень, які відображають зміст двох із восьми мотивів навчальної діяльності. Анкета сконструйована так, щоб можна було співвідносити вісім основних мотивів навчальної діяльності та виявляти мотиви, яким віддають перевагу.

Кожен мотив у анкеті позначений літерою алфавіту:

- А** – мотив зовнішнього примусу, уникання покарання;
- Б** – соціально орієнтований мотив обов'язку й відповідальності;
- В** – пізнавальний мотив;
- Г** – мотив престижу;
- Д** – мотив матеріального добробуту;
- Е** – мотив отримання інформації;
- Ж** – мотив досягнення успіху;
- З** – мотив орієнтації на соціально залежну поведінку.

Вік досліджуваного: з 12 років.

Інструкція. Прочитайте пари запитань. Виберіть з кожної пари те запитання, яке найточніше відображає ваше бажання вчитися. Номер запитання й літеру варіанта відповіді запишіть в аркуші для відповідей. Майте на увазі, що запитання весь час повторюються, однак кожного разу в новому поєднанні. Тут немає «хороших» або «поганих» відповідей. Вибираючи одне й відкидаючи інше запитання, ви виявляєте власну індивідуальність.

Текст анкети

1.А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за невиконані завдання?

АБО

Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

2.В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

АБО

Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

3.Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу професію, хороші матеріальні умови?

АБО

Е) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

4.Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

АБО

З) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, не бути гіршим за інших?

5.Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

АБО

В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

6.Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

АБО

Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу

професію, хороші матеріальні умови?

7.Е) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

АБО

Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

8.А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за невиконані завдання?

АБО

В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

9.Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

АБО

Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

10.В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

АБО

Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу професію, хороші матеріальні умови?

11.Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

АБО

Е) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

12.Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу професію, хороші матеріальні умови?

АБО

Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

13.Е) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

АБО

З) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, щоб не бути гіршим за інших?

14. А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за невиконані завдання?

АБО

Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

15. Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

АБО

Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу професію, хороші матеріальні умови?

16. В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

АБО

Е) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

17. Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

АБО

Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

18. Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу професію, хороші матеріальні умови?

АБО

З) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, щоб не бути гіршим за інших?

19. А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за невиконані завдання?

АБО

Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу професію, хороші матеріальні умови?

20. Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

АБО

Е) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

21. В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

АБО

Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

22.Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

АБО

3) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, щоб не бути гіршим за інших?

23. А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за невиконані завдання?

АБО

Е) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

24. Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

АБО

Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

25.В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

АБО

3) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, щоб не бути гіршим за інших?

26. А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за невиконані завдання?

АБО

3) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, щоб не бути гіршим за інших?

27. А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за невиконані завдання?

АБО

Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

28. Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

АБО

З) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, щоб не бути гіршим за інших?

Оцінювання результатів :

Відповідь оцінюється в 1 бал. Підсумовують кількість балів за кожним мотивом навчальної діяльності, що і дозволяє виявити мотиви, яким віддають перевагу.

Додаток В**Опитувальник особистісної схильності до творчості
за Г. Девісом (у редакції Б. Пашнєва)**

Опитувальник призначений для виявлення схильності здобувачів освіти до творчості та творчої поведінки. Особистісні ознаки креативності містять в собі цікавість, самодостатність, відчуття гармонії, краси, прагнення до ризику, потребу в активності тощо. Опитувальник містить 21 питання, за допомогою яких діагностують креативність як особистісну властивість.

Інструкція. Прочитайте наведені твердження і дайте відповідь на них «так» чи «ні».

Твердження

1. Думаю, що я акуратна людина, люблю, щоб скрізь був порядок.
2. Я прагну дізнатися більше про все, що відбувається в світі.
3. У дитинстві я любив відвідувати нові місця разом з батьками, а не один.
4. Я прагну бути кращим в тому, чим займаюся.
5. Я неохоче ділився своїми іграшками або солодощами з іншими, коли був маленьким.
6. Я буваю незадоволений собою, якщо не можу довести роботу до досконалості.
7. Я прагну зрозуміти, як усе влаштовано в світі.
8. У школі я не дуже популярний серед однолітків.
9. Мені подобається іноді поводитися по-дитячому.
10. Якщо я вирішив що-небудь зробити, то наполегливо прагну до досягнення поставленої мети.
11. Я вважаю за краще працювати разом з іншими і не люблю що-небудь робити один.
12. Я сам знаю, що я повинен робити і чим займатися.

13. Коли зі мною не згодні інші, я прагну змінити свою точку зору, навіть якщо упевнений у своїй правоті.
14. Я дуже турбуюсь і переживаю, коли роблю щось не так, як слід.
15. Я часто нудьгую, тому що не знаю, чим зайнятися.
16. Я відчуваю, що буду значущим і відомим, коли виросту.
17. Мені подобається дивитися і самому створювати красиві речі.
18. Я вважаю, що краще грати в знайомі ігри, ніж розучувати нові.
19. Мені подобається експериментувати – досліджувати, що трапиться, якщо я зроблю що-небудь.
20. Коли я граю або щось роблю, то прагну якомога менше ризикувати.
21. У житті важливіше мати хорошу пам'ять, ніж розвинену уяву.

Ключ до тесту

Відповідь «так» – 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 16, 17, 19.

Відповідь «ні» – 1, 3, 5, 11, 13, 14, 15, 18, 20, 21.

Оцінювання результатів

За кожен варіант відповіді, що збігається з ключем, нараховується 1 бал. Потім одержані бали підсумовуються. Далі індивідуальний результат порівнюється з віковими нормами, наведеними у таблиці.

Таблиця

Стать	Клас	Рівні креативності		
		низький	середній	високий
Жіноча	7	0-10	11-15	16-21
	8	0-10	11-15	16-21
	9	0-11	12-16	17-21
	10-11	0-11	12-16	17-21
Чоловіча	7	0-10	11-14	15-21
	8	0-10	11-15	16-21
	9	0-10	11-16	17-21
	10-11	0-10	11-16	17-21

Тест «Креативність, творчий потенціал учителя»

Виберіть один з варіантів відповідей.

Запитання.

1. Чи вважаєте ви, що довкілля, світ навколо вас можна зробити кращим:
 - а) так;
 - б) ні, він і так достатній;
 - в) так, але лише трохи.
2. Чи здатні ви власними силами змінити цей світ на краще:
 - а) так, у більшості випадків;
 - б) ні;
 - в) так, але лише в окремих випадках.
3. Чи вважаєте ви, що ваші ідеї можуть забезпечити значний прогрес у покращенні освіти:
 - а) так;
 - б) так, але за сприятливої ситуації;
 - в) лише деякою мірою.
4. Ваші творчі можливості або намагання дозволять у майбутньому щось змінити кардинально:
 - а) так, мабуть;
 - б) це малоймовірно;
 - в) можливо.
5. Коли ви плануєте почати що-небудь чи завжди впевнені в позитивному варіанті вирішення:
 - а) так;
 - б) частіше за все сумніваюсь;
 - в) так, завжди.
6. Чи мрієте ви зайнятись роботою, з якою мало знайомі:
 - а) так, невідоме завжди приємне;

б) невідоме мене не цікавить;

в) усе залежить від характеру роботи.

7. Вам необхідно виконати незнайому роботу. Чи відчуваєте ви бажання виконати її досконало:

а) так;

б) задовольнитесь тим, чого встигли досягнути;

в) так, але лише за умови, що мені не подобається.

8. Якщо робота, з якою ви незнайомі, вам подобається, то чи постараетесь ви дізнатися про неї якомога більше:

а) так;

б) ні, навчусь тільки основного;

в) ні, задовільню тільки свій інтерес.

9. Якщо вас спіткала невдача, то :

а) я розчаруюсь і втрачу інтерес;

б) завершу роботу, тому що її виконання за мої сили;

в) продовжую робити свою справу навіть тоді, коли перепони здолати буде досить складно.

10. На вашу думку, чи треба вибирати професію відповідно до:

а) власних можливостей, подальших перспектив для себе;

б) соціальної цінності та її престижу;

в) переваг, які вона забезпечує.

11. Чи легко ви орієнтуєтесь у маршруті, який уже пройшли:

а) так;

б) ні, боюся заблукати;

в) так, але лише там, де місцевість сподобалась і запам'яталась.

12. Чи можете ви прослухавши лекцію, відразу переказати її зміст:

а) так;

б) усе пригадати не зможу;

в) запам'ятаю лише те, що мене зацікавить.

13. Коли ви почули слово незнайомою мовою, то чи зможете повторити його по складах, без помилок, не розуміючи його значення:

- а) так;
- б) так, якщо воно легко запам'ятовується;
- в) повторно, але не зовсім правильно.

14. У вільний час я люблю:

- а) залишатись на самоті, думати;
- б) перебувати в компанії;
- в) мені все одно, перебувати на самоті чи в компанії.

15. Ви займаєтесь справою й зупиняєтесь тільки тоді коли:

- а) робота завершена і виконана відмінно;
- б) більш-менш задоволені результатом;
- в) не все ще вдалося.

16. Коли ви самотні, то:

- а) мрієте про якість абстрактні речі;
- б) шукаєте собі конкретну справу;
- в) іноді думаєте про речі, пов'язані з роботою.

17. Якщо якась ідея вам сподобалась, то ви будете розмірковувати над нею:

- а) незалежно від того, де і з ким ви знаходитесь;
- б) лише наодинці;
- в) там, де буде спокійніше.

18. Коли ви відстоюєте якусь ідею, то:

- а) можете відмовитись від неї, якщо вислухаєте переконливі аргументи опонента;
- б) будете дотримуватися власної думки, якими не були б аргументи;
- в) змінити власну думку, якщо аргументи будуть сильними.

Підрахуйте бали тільки таким чином: відповідь «а» – 3 бали, «б» – 2 бал, «в» – 2 бали.

Сума балів виявляє рівень вашої креативності, творчого потенціалу.

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА У КОНТЕСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОНТРАВЕРСІЙНОСТІ

сертифікат
засвідчує, що

В.О.Бондарук

25 травня 2023 року взяла участь у роботі науково-практичного семінару КДПУ "Неперервна освіта у контексті глобалізаційних змін: Шляхи подолання контраверсійності" (6 годин - 0,2 кредита)

ПРОРЕКТОР З НАУКОВОЇ РОБОТИ
КРИВОРІЗЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
В.Гаманюк

